

The Rule Against Bias in U.K. Administrative Law

Zohreh Naeimifard *

Ph.D Student, Public Law, Allameh
Tabataba'i University, Tehran, Iran

Mahdi Hadavand

Assistant Professor, Public
International Law Department,
Allameh Tabataba'i University,
Tehran, Iran

1. Introduction

In administrative law, the rule against bias constitutes a key component of principles of procedural fairness and complements the theory of good governance. Various forms of bias (e.g., personal, cognitive, organizational–institutional, previous involvement, preconceived opinions, predispositions, or prejudgments) can significantly influence decision-making processes. Despite the importance of the rule, its foundations and dimensions have received relatively limited attention within administrative law, with most discussions focusing primarily on judicial impartiality. Given the role of comparative law in administrative law, the present study adopted a descriptive–analytical approach to explore the nature, elements, and application of the rule against bias in British administrative law. Currently, the British legal system's approach to the rule against bias

* Corresponding Author: z_naeimifard@atu.ac.ir

How to Cite: Naeimifard, Z & Hadavand, M., "The Rule Against Bias in U.K. Administrative Law", The Quarterly Journal of Public Law Research, Vol. 27, No. 87, (2025), 275 - 323. Doi: [10.22054/QJPL.2024.78215.2976](https://doi.org/10.22054/QJPL.2024.78215.2976)

appears fragmented and inconsistently applied, with varying standards. Any violation of this rule may render the administrative authority incompetent, with consequences ranging from the decision being void to merely voidable. While concerns persist regarding the rule's rigidity—particularly in technically complex or specialized administrative matters—there remains a pressing need to balance between competing concerns.

2. Literature Review

The general applicability of the rule against bias, as the second principle of procedural justice, is addressed in a chapter in the Persian-language book titled *Comparative Administrative Law: Procedural Justice* (Fallahzadeh, 2015). Aside from Fallahzadeh's work, which serves as a key reference for the present study, the existing Persian-language literature lacks an independent and comprehensive analysis of this topic. It seems that the literature on the principles underlying the rule against bias and the related judicial procedures remains limited. Thus, the present study can be considered a novel contribution in its focus on the legal status of biased administrative decisions, as well as the criticisms and challenges associated with the application of the rule against bias.

3. Materials and Methods

This study adopted a descriptive-analytical approach, drawing on the data collected through a library research method and a review of library sources.

4. Results and Discussion

According to the findings, the rule against bias plays a central role in upholding procedural fairness and legitimacy within the U.K. administrative legal system. The British courts have gradually moved

away from rigid, formalistic distinctions—such as that between judicial and administrative functions—toward a more flexible, context-sensitive approach. This shift reflects a growing recognition that all decision-makers, regardless of their institutional position, are bound by the fundamental obligation to act impartially. The analysis identified three doctrinal categories of bias—actual, presumptive, and apparent—each with its own criteria and evidentiary standards. Although this categorization allows for nuanced application, it leads to a fragmented framework. Courts have thus far refrained from adopting a unified test, resulting in inconsistencies in application and interpretative uncertainty. Nevertheless, the current analysis supported the emerging scholarly and judicial view that a single, objective standard of apparent bias—centered on maintaining public confidence—could offer a more coherent and accessible doctrine. Moreover, the legal consequences of bias in administrative decisions—ranging from voidness to voidability—highlight a lack of consistency in available remedies. Outcomes often depend on judicial discretion and the nature of the administrative act, creating ambiguity that may undermine the predictability of the legal system. Despite these challenges, the British courts have consistently emphasized the need to balance procedural safeguards with practical considerations, particularly in specialized or technical administrative contexts. Finally, this research underscored the rule against bias as both a normative and functional safeguard. It serves not only to ensure the integrity of individual decisions but also to reinforce the broader legitimacy of administrative governance. The continued evolution of this doctrine in the U.K. law reflects an ongoing effort to reconcile formal legal principles with the imperatives of effective, accountable, and transparent public administration.

5. Conclusion

The rule against bias remains a fundamental principle of procedural fairness in the U.K. administrative law. Although the British courts have adopted a more flexible, context-sensitive approach—moving away from outdated distinctions between judicial and administrative functions—the absence of a unified standard for identifying bias continues to result in inconsistency. The tripartite framework of bias offers analytical clarity but complicates the predictability. The growing recognition of both material and immaterial interests as grounds for disqualification reflects the expansive scope of the rule, yet also underscores the need for a coherent, objective test grounded in public confidence. While breaches of the rule may render decisions void or voidable, the courts strive to balance this with practical considerations, such as administrative efficiency and expertise. Ultimately, the rule against bias is evolving from a rigid, formalistic safeguard into a dynamic mechanism for ensuring fairness, legitimacy, and accountability in public decision-making.

Keywords: The Rule against Bias, Biased Administrative Decision, Bias Test, Void, Voidable

پیشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

قاعده منع جانبداری در حقوق اداری انگلستان

زهرة نعیمی فرد* دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

مهدی هداوند استادیار گروه حقوق عمومی و بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

در حقوق اداری، "قاعده منع جانبداری" از فروع اصول "انصاف رویه‌ای" و مکمل نظریه "حکمرانی خوب" است. سوگیری‌های شخصی، شناختی، سازمانی - نهادی، مشارکت و مداخله قبلی، نظرات از پیش تعیین‌شده، پیش‌داوری و تمایل قبلی، از مهمترین زمینه‌های جانبداری بوده و می‌توانند بر فرآیندهای تصمیم‌گیری تأثیرگذار باشد. علی‌رغم اهمیت قاعده مذکور در تضمین انصاف، بی‌طرفی و شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری، کمتر به مبانی و وجوه آن در حقوق اداری پرداخته شده و عمده مباحث مطروحه معطوف به بی‌طرفی قضایی است. با توجه به جایگاه حقوق خارجی در حوزه حقوق اداری، این نوشتار با استفاده از روش تحلیل محتوا درصدد بررسی ماهیت، عناصر و کاربرد قاعده منع جانبداری در حقوق اداری انگلستان است. به نظر می‌رسد رویکرد نظام حقوقی انگلستان به قاعده یادشده پیچیده و پراکنده است و با استانداردهای مختلف اعمال می‌شود. همچنین ضمانت اجرای نقض قاعده منع جانبداری در رویه قضایی انگلستان، عدم صلاحیت مقام اداری است که نتیجه آن از بطلان تا قابلیت ابطال تصمیم جانبدارانه در نوسان است. اگرچه برخی نگرانی‌های قابل تأمل در مورد عدم انعطاف قاعده منع جانبداری به خصوص در موضوعات پیچیده، فنی و تخصصی اداری وجود دارد، با این حال ایجاد تعادل بین نگرانی‌های رقیب ضروری است.

واژگان کلیدی: قاعده منع جانبداری، تصمیم اداری جانبدارانه، معیار جانبداری، بطلان، بطلان‌پذیری.

مقدمه

در عصر حاضر، توسعه و تحول حقوق اداری موجب طرح مفاهیم نو در این عرصه گردیده است. از جمله این مفاهیم جدید می‌توان به نظریه "اداره خوب"^۱ اشاره کرد که به آیین‌های اداری و چگونگی به کارگیری صلاحیت‌های اختیاری در فرآیند تصمیم‌گیری از سوی مقامات اداری مربوط می‌شود.^۲ اداره خوب به عنوان یک چهارچوب مفهومی، مجموعه‌ای از حقوق، قواعد و اصول راهنمای رویه‌های اداری است که به منظور تضمین "انصاف رویه‌ای"^۳، پایبندی اداره عمومی به حاکمیت قانون و توسعه آن ارائه شده است.^۴ تضمینات رویه‌ای بایستی ضمن تمهید اطلاعات لازم و ضروری برای مقامات تصمیم‌گیر، امکان قضاوت و داوری بی‌طرفانه نسبت به حقایق پرونده را فراهم سازد. به عبارتی نه تنها این فرصت را برای افراد به وجود آورد که بتوانند در تصمیماتی که حقوق و منافع آنها را متأثر می‌سازد، مشارکت و نظرات و تقاضاهای خود را بیان کنند بلکه تا حد امکان، احتمال بروز و ظهور جانبداری‌ها را برطرف سازند. این اهداف باعث التزام به شیوه و آیین تصمیم‌گیری مشخصی می‌شود که ضمن تضمین حق "استماع"^۵، هرگونه "جانبداری"^۶ را نیز خنثی سازد. لذا "تعهد به منصفانه عمل کردن"^۷ مشتمل بر دو اصل پایه‌ای استماع و بی‌طرفی است. در واقع نتیجه باید تصمیمی باشد که از روی حسن نیت، استانداردهای قانونی را اعمال کرده و توأم با احترام و اثربخشی به همه ارزش‌هایی باشد که در آن پرونده خاص بایستی رعایت شود. مقام اداری باید از هرگونه نفوذ و کنترلی که می‌تواند به نقض بی‌طرفی و تبعیض منجر شود، مصون بوده و بر اساس ماهیت حقیقی موضوع و مطابق با معیارهای مربوطه تصمیم‌گیری نماید. بر همین اساس به مجردی که

1. Good Administration.

۲. مهدی هداوند، *حقوق اداری تطبیقی*، (جلد دوم) (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۶) ص ۴۸۶.

3. Procedural Fairness.

۴. زهره رحمانی، «مطالعه تطبیقی حق اداره خوب در کد اروپایی رفتار خوب اداری و نظام حقوقی ایران با تأکید بر دو اصل قانونی بودن و تناسب»، فصلنامه پژوهش‌های نوین حقوق اداری، سال دوم، شماره ۳، (۱۳۹۹)، ص ۱۷۴.

5. Hearing.

6. Bias.

7. Duty to act Fairly.

نشانه و شواهد خاصی دائر بر جانبداری کشف گردد، اینگونه فرض می‌شود که فرآیند و آیین تصمیم‌گیری خدشه‌دار شده است.^۱ چراکه جانبداری، غرض‌ورزی و پیش‌داوری به لحاظ وابستگی‌های سازمانی، قرابت نسبی یا سببی یا دوستی‌ها یا نفع مالی یا گرایش خاص سیاسی یا جناحی^۲ و به‌طور کلی هرگونه رفتار تبعیض‌آمیز و ترجیح منافع شخصی بر منافع عمومی در انجام وظایف قانونی ممنوع است.

قاعده منع جانبداری به‌عنوان اصلی اساسی در جهت تضمین انصاف و بی‌طرفی و حفظ اعتماد عمومی به درستی تصمیمات اداری، به‌طور گسترده در رویه قضایی انگلستان مورد اشاره قرار گرفته و برای طیف وسیعی از تصمیم‌گیرندگان از جمله مقامات قضایی، هیأت‌های منصفه، دیوان‌های اداری، مقامات اداری، وزرای دولت، شوراهای محلی، مقامات زندان، مأمورین رسمی و مقامات ارشد دولتی، مقامات سلطنتی و حتی داوران خصوصی اعمال می‌شود.^۳

بنا به مراتب فوق و با توجه به اهمیت قاعده مذکور در حفظ حقوق ذینفعان از یک طرف و ارتقای اعتماد عمومی نسبت به اجرای عدالت از سوی دیگر، بازشناسی و تحلیل قاعده مذکور در حقوق اداری انگلستان مبتنی بر سنت کامن‌لا که بسیاری از نظام‌های حقوقی دیگر در سراسر جهان از آن پیروی می‌کنند، ضروری می‌نماید.

مسئله اصلی در این پژوهش بررسی نحوه مواجهه دادگاه‌های انگلستان در مقام نظارت قضایی با تصمیم اداری جانبدارانه است. فرضیه مقاله آن است که تأثیر خاص نقض قاعده منع جانبداری به زمینه، ماهیت و میزان سوگیری و همچنین قوانین و مقررات ذیربط حاکم بر تصمیم مورد اعتراض بستگی داشته و مرجع قضایی در ارزیابی میزان تخلف و تعیین عواقب متناسب در هر مورد نقش اساسی دارد.

۱. علی محمد فلاح‌زاده، *حقوق اداری تطبیقی؛ عدالت رویه‌ای* (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴) ص ۲۵۰.

۲. مهدی هداوند، «نظارت قضایی: تحلیل مفهومی تحولات اساسی؛ طرحی برای توسعه حقوق اداری و ارتقاء نظارت قضایی»، فصلنامه حقوق اساسی، سال هفتم، شماره ۹، تابستان (۱۳۸۷)، ص ۲۹.

3. Matthew Groves, "The Rule against Bias", Hong Kong Law Journal, Vol. 39, No. 2, (2009), P. 485.

از حیث پیشینه پژوهش، تنها در فصل دوم از بخش دوم کتاب "حقوق اداری تطبیقی (عدالت رویه‌ای)" نوشته علی محمد فلاح زاده، کلیات قاعده منع جانبداری به عنوان اصل دوم عدالت رویه‌ای، به نحو ارزشمندی مورد بررسی قرار گرفته که منبع مهمی در تدوین این پژوهش می‌باشد، لکن هیچ کتاب، رساله، یا مقاله فارسی دیگری به عنوان یک پژوهش مستقل و جامع در خصوص قاعده منع جانبداری به چشم نمی‌خورد و ادبیات موجود در خصوص اصول ناظر بر قاعده مذکور و رویه قضایی مربوطه، بسیار اندک و حتی نایاب است. لذا این مقاله به‌ویژه از لحاظ تمرکز بر وضعیت حقوقی تصمیم‌گیری جانبدارانه و نیز انتقادات و چالش‌های اعمال قاعده منع جانبداری بدیع می‌باشد.

در این مقاله ابتدا مفهوم قاعده منع جانبداری با اشاره مختصری به اهمیت و خواستگاه قاعده مذکور بیان می‌گردد. پس از آن به ماهیت و معیار جانبداری پرداخته می‌شود. متعاقباً الزامات و استثنائات قاعده یادشده مطرح و سپس وضعیت حقوقی تصمیم‌گیری جانبدارانه در دادگاه‌های انگلستان بررسی خواهد شد. در ادامه، انتقادات و چالش‌های اعمال قاعده در عمل بیان می‌شود. در انتها نیز انتقادات مطروحه به بوته نقد گذاشته خواهد شد. روش تحقیق در این مقاله، تحلیل محتوا است و روش جمع‌آوری اطلاعات نیز کتابخانه‌ای می‌باشد.

۱. تحلیل مفهومی

۱-۱. مفهوم و کاربرد قاعده منع جانبداری

جانبداری در معنای موسع آن یعنی تمایل و گرایش و پیش‌فرض داشتن نسبت به یک طرف در مقایسه با طرف دیگر.^۱ در لغت‌نامه دهخدا جانبداری به معنای طرفداری، بستگی، تعصب، غرض، علاقه شدید به چیزی، میل، برگزیدگی، رجحان و تمایل قبلی معنی شده است. در فرهنگ لغت آکسفورد، واژه "Bias"، به معنی یک احساس قوی به نفع یا علیه

۱. علی محمد فلاح زاده، همان، ص ۲۵۳.

یک گروه از مردم یا یک طرف در بحث که اغلب بر اساس قضاوت منصفانه نیست، آمده است.

گراهام تیلور به اختصار جانبداری را این‌گونه توصیف می‌کند: «تمایلی برای تصمیم‌گیری درباره یک علت یا موضوع به روشی خاص که ذهن فرد را به درستی برای متقاعد کردن باز نمی‌گذارد».^۱ به این ترتیب جانبداری رفتار مناسب مورد انتظار یک تصمیم‌گیرنده را تضعیف می‌کند.

در نظام حقوقی انگلیس، جانبداری به وضعیتی اطلاق می‌شود که بی‌طرفی مقام عمومی به دلیل نفع، رابطه یا تمایل شخصی که می‌تواند بر قضاوت وی در موضوعی خاص تأثیر بگذارد، زیر سوال می‌رود. در یک پرونده مطروحه در دادگاه تجدیدنظر انگلستان و ولز در سال ۲۰۰۱، اعلام گردید: «جانبداری نگرش ذهنی است که قاضی را از تعیین عینی مسائلی که باید حل و فصل کند، بازداشته و وی را مستعد نگاهی خاص به شواهد یا مسائلی که پیش روی اوست، می‌کند».^۳

قاعده منع جانبداری یک اصل اساسی در حقوق اداری است که به‌عنوان سنگ‌بنای تضمین انصاف، بی‌طرفی و شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری عمل می‌کند. اهمیت این قاعده به‌طور گسترده در علم حقوق و رویه قضایی شناخته شده است. قاعده یادشده به دنبال حذف خودسری در تصمیم‌گیری از طریق الزام افرادی که بی‌طرف نیستند یا ممکن است جانبدار به نظر برسند، به امتناع و کناره‌گیری از رسیدگی است. قاعده مذکور انصاف و بی‌طرفی را در فرآیندهای تصمیم‌گیری تضمین، افراد درگیر در تصمیم‌گیری‌های اداری را از هرگونه سوگیری، منع و اعتماد عمومی به درستی و مشروعیت تصمیمات اداری را حفظ می‌کند.

از نظر پیامدهای عملی برای مدیریت امور عمومی، رعایت این قاعده برای حفظ اعتماد و اطمینان عمومی به فرآیند تصمیم‌گیری ضروری است. این قاعده همچنین به جلوگیری

1. Graham D.S Taylor, *Judicial Review: A New Zealand Perspective*, 3rd Edition (Wellington: LexisNexis NZ Limited, 2014) p. 461.

2. Re Medicaments and Related Classes of Goods (No. 2) [2001] 1 W.L.R. 700.

3. Aradhana Cherupara Vadekkethil and Others, "Determining Bias: A Survey of the Law in the United Kingdom", Oxford: University of Oxford, Faculty of Law, (2020).

از تعارض منافع کمک و تضمین می‌کند که تصمیمات بر اساس شایستگی و حقایق پرونده گرفته می‌شود، نه عوامل شخصی یا بیرونی غیرمرتبط با موضوع. چنانچه اختیارات مقام اداری بر مبنای منفعت فردی یا عوامل غیرمرتبط با پرونده اعمال شود، ماهیت صلاحیت اختیاری به سمت و سوی خودسری و تصمیمات جانبدارانه منحرف می‌شود. اساساً یکی از معیارهای منصفانه و عادلانه تلقی شدن تصمیمات اداری، پرهیز از جانبداری است. به عبارتی عدالت به مثابه توجه به عوامل مرتبط در نظر گرفته می‌شود.^۱ قاعده منع جانبداری تصمیم‌گیرندگان را ملزم می‌کند که هرگونه موقعیت تعارض منافع^۲ را که ممکن است بر بی‌طرفی آنها تأثیر بگذارد، اعلام و از هرگونه ظهور و نمود جانبداری اجتناب کنند، حتی اگر جانبداری در واقع وجود نداشته باشد.

هدف کلی قاعده، دستیابی به شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری و حفظ اعتماد عمومی به آنها است. در این رویکرد، قاعده منع جانبداری هم بعد درونی دارد و هم بعد بیرونی. از نظر درونی، هدف اعمال قاعده؛ حفظ منافع فردی است که تحت تأثیر تصمیم قرار می‌گیرد و از نظر بیرونی مربوط به برداشت عمومی از شیوه و فرآیندی است که از طریق آن تصمیم اداری اخذ می‌شود.^۳

۲-۱. مفهوم و کاربرد اصول بی‌طرفی و شفافیت

قاعده منع جانبداری مبتنی بر دو اصل کلیدی است: اصل بی‌طرفی^۴ و اصل شفافیت^۵ که از اصول مهم حاکم بر تصمیم‌گیری‌های اداری در نظام حقوقی انگلستان هستند. اصل بی‌طرفی مستلزم این است که تصمیم‌گیرندگان با دیدی باز و بدون هرگونه تصور از پیش تعیین شده^۶، برنامه‌ریزی قبلی^۷ یا تعصب^۸ به تصمیم‌گیری بپردازند. بی‌طرفی به این مفهوم

۱. مهدی هداوند و علی مشهدی، *اصول حقوق اداری*، چاپ اول (تهران: خرسندی، ۱۳۸۸) ص ۱۱۷.

2. Conflicts of Interest.

3. Peter Leyland & Anthony Gordon, *Text Book on Administrative Law*, 7th Edition (Oxford University Press, 2013) P. 415.

4. Impartiality.

5. Transparency.

6. Preconceived Notion.

7. Predetermination.

8. Prejudice.

اشاره دارد که تصمیمات باید بدون هیچ گونه تأثیر ناروا، سوگیری یا تعصب اتخاذ شوند. اصل مذکور به ویژه از حیث استقلال قاضی از مهمترین ابزارهای حاکمیت قانون است. طرفین پرونده انتظار دارند که مقام تصمیم گیرنده بی طرف بوده و از هیچکدام از طرفین جانبداری نکند. همچنین اصل بی طرفی اقتضا می کند کسی که قبلاً در خصوص موضوعی بررسی و اظهار نظر کرده است، مجدداً در مرحله بعدی تصمیم گیری مداخله ای نداشته باشد.^۱ این اصل، اعتماد و اطمینان را در فرآیند اداری تقویت می سازد. زیرا تضمین می کند که تصمیمات بر اساس شایستگی اخذ شده و تحت تأثیر عوامل خارجی قرار نمی گیرند. از سوی دیگر، شفافیت مستلزم آن است که تصمیم گیرندگان نسبت به تصمیمات خود صریح و پاسخگو باشند و دلایل روشن و کافی برای اقدامات خود ارائه دهند تا طرفین بتوانند تصمیم و مبنایی که تصمیم بر اساس آن گرفته شده است را درک کنند. به گونه ای که هیچ نمود و ظهوری از سوگیری در تصمیم اخذ شده ملاحظه نشود. شفافیت، ناظر بر توانمندساختن عموم برای به دست آوردن اطلاعات در مورد عملیات و ساختارهای یک نهاد است. شفافیت در بیشتر موارد با "علنی بودن"^۲ و "افشاگری"^۳ مترادف در نظر گرفته می شود.^۴ شفافیت در تصمیم گیری اداری به ذینفعان امکان می دهد بفهمند تصمیمات چگونه و چرا اتخاذ شده اند. همچنین شفافیت می تواند به ارتقای اعتماد در روند اداری و کاهش اختلافات و چالش ها کمک کند. شفافیت شامل فرآیندهای تصمیم گیری باز و قابل دسترس برای عموم است. این اصل مسئولیت پذیری را ارتقا و تضمین می کند که تصمیمات در معرض بررسی و بازنگری قرار می گیرند. در کد رفتاری اداره خوب مصوب

۱. مهدی هداوند، همان، (۱۳۹۶)، ص ۵۸۰.

2. Openness.

3. Disclosure.

۴. مهدی هداوند و جواد یحیی زاده، «شفافیت اداره و مبانی و منابع موجه ساز تحدید آن؛ مطالعه موردی قانون دولت زیر نور خورشید ایالت متحده امریکا»، فصلنامه علمی پژوهش های نوین حقوق اداری، سال چهارم، شماره ۱۱، (۱۴۰۱)، ص ۱۷۲.

۲۰۰۱ پارلمان اروپا^۱، اصل شفافیت در کنار اصول منصفانه بودن، بی طرفی، استقلال و دسترسی به اطلاعات به عنوان الزامات حق بر اداره خوب مورد تصریح قرار گرفته است.^۲ حصول اطمینان از اینکه تصمیمات به طور شفاف، منصفانه و عادلانه اخذ می شود، ارتباط نزدیکی با اصل بی طرفی دارد. در عمل، این اصول از طریق مکانیسم های مختلفی مانند تمهید تصمیم گیرندگان مستقل، رویه های منصفانه و دسترسی آزاد به اطلاعات اعمال می شوند. به عنوان مثال دیوان های اداری در انگلستان اساساً برای حصول اطمینان از اتخاذ تصمیمات توسط تصمیم گیرندگان مستقل و بی طرف ایجاد شده اند. آیین های منصفانه مانند اخطار، استماع و حق وکالت نیز برای اطمینان از اینکه همه طرف ها فرصتی برای ارائه حقایق پرونده خود دارند، ارائه می شود. دسترسی به اطلاعات نیز از طریق قوانین و مقررات آزادی اطلاعات فراهم می گردد که ذینفعان را قادر می سازد تا به اطلاعات مرتبط در مورد فرآیندها و تصمیمات اداری دسترسی داشته باشند.

اصل بی طرفی در قوانین مختلف در بریتانیا منعکس شده است. به عنوان مثال بخش ۶ قانون حقوق بشر مصوب ۱۹۹۸، مقامات دولتی را ملزم می کند که مطابق با حقوق بشر (از جمله حق دادرسی عادلانه و حق داشتن یک دادگاه مستقل و بی طرف) عمل کنند. همچنین قانون راهنمای رفتار قضایی انگلستان مصوب ۲۰۱۳، قواعد مهمی را در خصوص پرهیز قضات از هرگونه فعالیتی که ممکن است منجر به جانبداری شود، تعیین می کند. این قانون دربردارنده شش اصل معروف به اصول رفتار قضایی بنگلور^۴ است که در سال ۲۰۰۳ در کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد تصویب شد.

شفافیت نیز در قوانین مختلف بریتانیا منعکس شده است. به عنوان مثال قانون آزادی اطلاعات مصوب ۲۰۰۰، مقامات دولتی را ملزم می کند که اطلاعات را به جز در مواردی که استثنائات اعمال می شود، در دسترس عموم قرار دهند. همچنین مطابق اصل عدالت باز^۶

1. The European Code of Good Administrative Behavior, (2001).

۲. مهدی هداوند و همکاران، آیین های تصمیم گیری در حقوق اداری؛ مطالعه تطبیقی (تهران: خرسندی، ۱۳۹۱) ص ۴۳.

3. The UK Guide to Judicial Conduct, (2013).

4. Bangalore Principles of Judicial Conduct, (2003).

5. Freedom of Information Act (2000).

6. Open Justice.

در دادرسی دادگاه‌های انگلیس، تصمیمات اتخاذ شده توسط دادگاه‌ها و دیوان‌ها، مگر در موارد استثنائی در یک وبسایت منتشر می‌شود یا به شکل دیگری در دسترس عموم قرار می‌گیرد. این اصل در قلب نظام حقوقی بریتانیا قرار دارد و برای حاکمیت قانون حیاتی است. اگرچه استثنائاتی بر این اصل وجود دارد، اما استثنائات مذکور باید با یک اصل مهم‌تر توجیه شوند.

۲. خاستگاه و تکامل قاعده منع جانبداری

مبانی قاعده منع جانبداری و نیز تحولات قاعده مذکور را می‌توان در چندین منبع تاریخی و قضایی جستجو کرد از جمله:

۲-۱. سنت کامن‌لا

منع جانبداری ریشه در اصول «عدالت طبیعی»^۱ کامن‌لا دارد که بر اهمیت بی‌طرفی و انصاف در اجرای عدالت تأکید دارد. مفهوم عدالت طبیعی به‌عنوان یک اصل اساسی نظام حقوقی انگلستان را می‌توان در حقوق روم باستان جستجو کرد، جایی که به‌عنوان "انصاف"^۲ شناخته می‌شد.^۳

منشأ نهاد مستثنی کردن مقامات عمومی مجری قانون از رسیدگی به یک پرونده خاص، این اصل است که هیچ‌کس در مورد پرونده خود قاضی نیست.^۴ ریشه‌های این اصل که برای اولین بار در آثار اولریش زوینگلی (۱۵۳۱-۱۴۸۴)، متکلم سوئیسی فرموله شد و به اشتباه به حقوقدان انگلیسی ادوارد کوک (۱۶۳۴-۱۵۵۲) نسبت داده شد، به دوران روم باز می‌گردد. در قانون ژوستینین با عنوان؛ «اجازه ندهید کسی در مورد خود قضاوت کند یا برای خود قضاوت کند»، می‌توان محتوای فرمان والنس، گراتین و والتین دوم را خواند که مطابق آن: «ما بر اساس این قانون کلی حکم می‌کنیم که هیچ‌کس نباید در مورد خود

1. Natural Justice.

2. Aequitas.

3. William Wade & Christopher F Forsyth, *Administrative Law*, 11th Edition (Oxford University Press, 2014) P. 267.

4. Nemo Judex in Causa Sua.

به عنوان قاضی عمل کند، یا قانون را برای خود تفسیر کند، زیرا بسیار ناعادلانه است که به کسی این حق را بدهیم که در موردی که متعلق به خودش است، تصمیم بگیرد». همچنین در مجموعه حقوق رومی دیژست، نقل قولی از حقوقدان رومی، اولپیان می‌یابیم که می‌گوید: «کسی که مسئولیت اجرای عدالت را بر عهده دارد، نباید برای خود، برای همسر یا فرزندانش، برای آزادگانش و نه برای دیگرانی که با خود دارد، قضاوت کند». مقررات مشابهی در مجموعه قوانین قبل‌تر - کد تئودوسین - گنجانده شده است مبنی بر اینکه: «ما با تعمیم همه جانبه حکم می‌کنیم که هیچ کس نباید خودش قاضی پرونده خود باشد، زیرا از آنجایی که قانون همه افراد را از حق شهادت در پرونده خود سلب کرده است، اعطای مجوز صدور احکام به آنها کاملاً ناعادلانه است».^۱

در انگلستان، بسط مفهومی اصل «هیچکس نمی‌تواند قاضی اعمال خود باشد»، در کنار اصل «حرف دو طرف را بشنو»^۲ که ابتدا در آیین دادرسی دادگاه‌های عادی به کار می‌رفته است، رفته‌رفته برای تصمیم‌سازی‌های اداری نیز مناسب به نظر رسید. به گونه‌ای که دادگاه‌ها از قرن هفدهم، اصول عدالت طبیعی را برای کنترل اختیارات اداره به کار گرفتند. در واقع تعهد و الزام به منصفانه عمل کردن شامل تمام مقامات عمومی می‌شود.^۳

۲-۲. اسناد حقوق بشری

منشور کبیر ۱۲۱۵^۴ و اعلامیه حقوق ۱۶۸۹^۵ انگلستان از جمله اسناد ابتدایی در جامعه بین‌المللی در جهت شناسایی «حق دادرسی عادلانه» به شمار می‌روند. اصول دادرسی عادلانه به ویژه متضمن قواعدی است که قضات را ملزم می‌کند بدون هرگونه جانبداری به وظیفه خویش بپردازند و هرکسی با مساوات کامل حق دارد که دعوایش به وسیله دادگاه مستقل و بی‌طرف، منصفانه و علنی رسیدگی شود. این مقررات بیانگر مفهوم قرون وسطایی

1. Zbigniew R Kmiecik, "Disqualification of an Employee of a Public Administration Authority in the European Union Member States", *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny I Socjologiczny*, Rok LXXXV, zeszyt 2, (2023), P. 111.

2. Audi Alteram Partem.

۳. علی محمد فلاح‌زاده، همان، ص ۲۶۱.

4. Magna Carta, Signed by King John in 1215.

5. Bill of Rights, (1689).

«روند قانونی»^۱ است که برای قرن‌ها به عنوان حمایت از حقوق و آزادی‌های فردی شناخته شده و بر اهمیت انصاف و بی‌طرفی در اجرای عدالت تأکید می‌کند.^۲

همچنین اصول اساسی سازمان ملل در مورد استقلال قوه قضاییه تأکید می‌کند که قضات باید در اجرای وظایف قضایی خود مستقل، بی‌طرف و تنها تابع قانون باشند. ماده (۱۰) اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند (۱) ماده (۱۴) میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و بند (۱۶) اعلامیه کنفرانس جهانی حقوق بشر به اصل استقلال و بی‌طرفی مقام قضایی تصریح دارند. قاعده منع جانبداری همچنین توسط دادگاه اروپایی حقوق بشر^۳ به عنوان عنصر اساسی حق برخورداری از یک محاکمه عادلانه بر اساس ماده (۶) کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^۴ به رسمیت شناخته شده است. توصیه‌نامه ۱۱ مارس ۱۹۸۰ مصوب سیصد و شانزدهمین جلسه کمیته وزیران شورای اروپا تصریح کرده: در اعمال صلاحیت‌های اختیاری مقام اداری بایستی بی‌نظری و بی‌طرفی را رعایت و تنها عوامل مرتبط با همان موضوع را مورد توجه قرار دهند و عناصر نامناسب و غیرمرتبط نبایستی در تصمیم‌گیری مداخله داده شوند. همچنین ماده (۴) توصیه‌نامه ۲۰۰۷ کمیته وزیران اتحادیه اروپا اعلام داشته: مقامات عمومی بایستی بر مبنای اصل بی‌طرفی اقدام نمایند و بی‌طرفانه فقط ملاحظات مرتبط با پرونده را مورد توجه قرار دهند و به دور از هرگونه جانبداری عمل کنند و دولت‌ها نیز بایستی تضمین دهند که مقامات عمومی آنها تکالیف خود را بی‌طرفانه و بدون در نظر گرفتن منفعت و عقیده شخصی خود انجام دهند.^۵

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Due process.

2. William Blackstone, *Commentaries on the Laws of England*, V. 4 (Chicago: University of Chicago Press, 1979) PP. 278-287.

3. European Court of Human Rights (ECtHR).

4. European Convention on Human Rights (ECHR).

۵. علی مشهدی، صلاحیت تخییری، چاپ اول (تهران: معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی، ۱۳۹۱) ص ۱۰۴.

۳-۲. آرای مهم قضایی

مجلس اعیان طی سال‌ها با تصمیم‌گیری‌های خود در پرونده‌های مختلف در مقام نظارت قضایی، نقش مهمی در شکل‌دهی و توسعه قاعده منع جانبداری داشته و برخی از تصمیمات مذکور، موارد برجسته در تاریخ حقوقی انگلیس به شمار می‌آیند. به عنوان مثال مجلس اعیان در سال ۱۸۵۲ در پرونده دایمس^۱ که اغلب به عنوان منبع کلاسیک منع جانبداری در نظر گرفته می‌شود، تأکید نمود که اعضای دادگاه‌ها باید اطمینان حاصل کنند که هم تحت تأثیر ملاحظات نامربوط قرار نگرفته‌اند و هم از نمود و ظهور تصمیم‌گیری تحت چنین تأثیری بپرهیزند. اطمینان از اینکه هیچ سوگیری واقعی وجود ندارد، به تنهایی این هدف را برآورده نمی‌کند که عدالت رعایت شده است.

همچنین در سال ۱۹۲۴ در پرونده ساسکس^۲، اصلی بنیان گذارده شد مبنی بر اینکه «عدالت نه تنها باید اجرا شود، بلکه باید آشکارا و بدون شک دیده شود که عدالت اجرا شده است». به عبارت دیگر منع جانبداری نه تنها شامل بی‌طرفانه بودن مؤثر تصمیم بلکه متضمن بی‌طرفی تصمیم‌گیرنده به عنوان پیش شرط اقدام بی‌طرفانه نیز هست. لذا تصمیم‌گیرنده باید از هرگونه سوگیری که می‌تواند بر قضاوت او تأثیر بگذارد، عاری باشد و ظاهر بی‌طرفی به اندازه واقعیت بی‌طرفی مهم است. هیچ کاری نباید انجام شود که حتی این ظن را ایجاد کند که تداخل نادرست در جریان عدالت صورت گرفته است. این رأی سابقه مهمی را برای پرونده‌های آتی ایجاد کرد و تا به امروز سنگ‌بنای سیستم حقوقی بریتانیا در خصوص منع جانبداری باقی مانده است.

بعدها در سال ۱۹۹۳ در پرونده گووف^۳، مجلس اعیان معتقد بود که تصمیم‌گیرنده نباید در پرونده‌ای که ظاهراً جانبداری وجود دارد شرکت می‌کرد. رأی صادره در پرونده گووف این اصل را تثبیت کرد که تصمیم‌گیرنده نه تنها باید از هرگونه منافع مالی مستقیم در نتیجه پرونده اجتناب کند، بلکه باید از موقعیت‌هایی که در آن خطر/امکان واقعی جانبداری وجود دارد نیز بپرهیزد. معیار اعمال شده در این پرونده جهت اثبات وقوع

1. Dimes V Grand Junction Canal Proprietors (1852) 3 (H). L.C.759.

2. R V. Sussex Justices, ex parte McCarthy, (1924) 1 KB 256.

3. R V. Gough, (1993) AC 646.

جانبداری این بود که آیا ناظر منصف و آگاه با در نظر گرفتن واقعیت‌ها به این نتیجه می‌رسد که «خطر واقعی» وجود دارد که دادگاه جانبدار باشد یا خیر؟ در تحولی دیگر در سال ۲۰۰۲ به شرح مبسوط در پرونده پورتر^۱، معیاری که برای اثبات جانبداری مورد استفاده قرار گرفت این بود که آیا ناظر بیرونی منصف، آگاه و معقول با در نظر گرفتن حقایق پرونده، به این نتیجه می‌رسد که ظن و احتمال معقول جانبداری وجود دارد. اتخاذ معیار "احتمال معقول" در پرونده پورتر باعث شد ضمن تعدیل و بازنگری معیار "خطر/امکان واقعی"، به جای تأکید صرف بر دیدگاه و نظر دادگاه، درک عمومی از آنچه مورد اعتراض قرار گرفته یعنی نمود، بروز و ظهور آن نیز مورد توجه قرار گیرد.

این منابع تاریخی و حقوقی منعکس‌کننده اصلاح و تحول مداوم قاعده منع جانبداری در حوزه قضایی کامن‌لا است که در پاسخ به تغییرات اجتماعی، فرهنگی و زمینه‌های قانونی به تکامل خود ادامه می‌دهد. در واقع قاعده منع جانبداری یک دکترین انعطاف‌ناپذیر نیست، بلکه اصلی است که باید با توجه به هدف اساسی آن اعمال شود. این قاعده در طول زمان در پاسخ به چالش‌های ناشی از اشکال جدید تصمیم‌گیری اداری مانند مقررات‌گذاری تفویضی^۲ و آرای مراجع اختصاصی اداری^۳، تکامل یافته و به‌ویژه در رابطه با روند بازنگری قضایی تقویت شده است. قاعده مذکور در مورد همه اشکال تصمیم‌گیری که خطر تعارض یا سوگیری وجود دارد، از جمله در فرایند رسیدگی‌های قضایی و اداری و نیز تصمیمات اتخاذ شده توسط نهادهایی که به موجب قانون تأسیس نشده‌اند، اما تحت نظارت قانون^۴ هستند مانند نهادهای انضباطی حرفه‌ای^۵ اعمال می‌شود.

از طرفی تکامل قاعده منع جانبداری در انگلستان تحت تأثیر قوانین اروپا نیز قرار گرفته است. اصل رفتار برابر و حق دادرسی عادلانه از حقوق اساسی مندرج در مواد ۶ و ۱۴

1. Porter v. Magill [2001] UKHL 67, [2002] 2 AC 357.

2. Delegated Legislation.

3. Tribunals.

4. Non-statutory Bodies.

5. Professional Disciplinary Bodies.

کنوانسیون اروپایی حقوق بشر است که این حقوق از طریق قانون حقوق بشر مصوب ۱۹۹۸^۱ در نظام حقوقی انگلستان تثبیت شده است.

۳. ماهیت جانبداری^۲

در حقوق اداری انگلستان، چند علت و مبنا شناسایی شده که زمینه جانبداری بوده و می-تواند بر فرآیندهای تصمیم‌گیری تأثیرگذار باشد:

۳-۱. منافع شخصی^۳

در کامن‌لا دادگاه‌ها تأکید می‌کنند در صورتی که تصمیم‌گیرنده منفعت شخصی در نتیجه یک پرونده داشته باشد، صلاحیت تصمیم‌گیری در خصوص آن موضوع را نخواهد داشت. منظور از "منفعت" عبارت است از هرگونه نفوذ، وفاداری، درگیری، احساس یا دیگر ویژگی‌های یک موقعیت که باعث می‌شوند اعتماد به قضاوت فرد کم شود.^۴ منفعتی که برای سلب صلاحیت مقام اداری لازم است، باید بیش از یک نفع لحظه‌ای، دور، جزئی یا ناچیز باشد.^۵

در سوگیری‌های شخصی^۶، ترجیحات، احساسات، ارتباطات و مراودات شخصی، مناسبات تجاری و بازرگانی، عقاید حزبی و سیاسی، منافع فردی و خانوادگی و نیز منافع دوستان مستخدمین عمومی که به‌طور تمثیلی شامل منافع مادی یا انگیزشی مستقیم یا غیرمستقیم می‌شود، عواملی هستند که به سبب آنها مقامات اداری دچار پیش‌داوری شده و درستی ارزیابی و تصمیم آنها در خصوص یک مسئله مخدوش گردیده است.

1. Human Rights Act 1998.

2. Concept of Bias.

3. Personal Interests.

۴. محمد تقی دشتی و همکاران، «تعارض منافع در بخش عمومی: گونه‌ها و انواع مقابله‌های حقوقی (تحلیل فقهی و حقوقی)»، فصلنامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری، سال پنجم، شماره ۱۶، (۱۴۰۲)، ص ۲۶۰.

5. Robert N Covington, "Disqualification of Administrative Officials for Bias", 13 Vanderbilt Law Review 712, (1960), P. 714.

6. Personal Bias.

افرادی که به دنبال ابطال تصمیمات اداری به جهت جانبداری ناشی از منافع مالی هستند، به لحاظ وحدت ملاک موضوع منافع مالی با رد صلاحیت قضات، بیشترین موفقیت را در این زمینه داشته‌اند. منفعت مستقیم مالی به صرف اثبات، اعتبار تصمیم را زیر سوال می‌برد. در واقع وجود هرگونه نفع مادی^۱ مستقیم اعم از کم یا زیاد، منجر به سلب صلاحیت از مقام تصمیم‌گیرنده می‌شود هرچند که از نتیجه تصمیم خود منتفع نشده باشد. در حالیکه منفعت غیرمستقیم باید از نظر یک ناظر منصف بیرونی، خطر واقعی یا ظن و گمان معقول جانبداری را به همراه داشته باشد.

۲-۳. دخالت قبلی^۲

مطابق رویه قضایی کامن‌لا، اگر تصمیم‌گیرنده به لحاظ موقعیت سازمانی خود قبلاً درگیر پرونده بوده یا در مورد آن نظری مطرح کرده باشد، از مصادیق نقض بی‌طرفی است. در سوگیری‌های سازمانی- نهادی^۳، علایق، تمایلات، باورها، عقاید و ارتباطات سازمانی مقام اداری بر اعمال و دیدگاه‌های وی نسبت به موضوعی که باید در موردش تصمیم بگیرد، تأثیر می‌گذارد. مثلاً اتحاد مقام تعقیب با مقام قضاوت که اعتبار تصمیم را مخدوش می‌سازد. در چنین مواردی نوعی تفکیک و تمایز درون‌سازمانی میان کارکرد تعقیب و تصمیم‌گیری ضروری است چراکه مشارکت و مداخله قبلی در فرایند تصمیم‌گیری ناقض اصول انصاف رویه‌ای است. مگر در مواردی که قانونگذار صراحتاً مقرر کرده باشد که یک شخص یا یک نهاد اداری، صلاحیت انحصاری در تصمیم‌گیری دارد یا مجاز به ایفای هر دو نقش است.

۳-۳. سوگیری شناختی^۴

سوگیری‌های شناختی میانبرهای ذهنی یا اکتشافی هستند که افراد برای ساده‌سازی تصمیم‌گیری از آنها استفاده می‌کنند، اما این پیش‌فرض‌ها ممکن است منجر به خطا در قضاوت

1. Pecuniary Interest.
2. Previous Involvement.
3. Organizational-institutional Bias.
4. Cognitive Bias.

و استدلال شوند. سوگیری‌های شناختی اشتباهات استدلال‌ورزی هستند که در درستی یا نادرستی سرنوشت و نتایج تصمیمات تأثیرگذار هستند، بنابراین می‌توانند مخدوش‌کننده رفتار منصفانه باشند.^۱ به‌عنوان مثال تمایل به جستجو و تفسیر اطلاعات به گونه‌ای که پیش‌فرض‌های ذهنی فرد را تأیید کند^۲ و یا تمایل به اتکای بیش از حد به اولین بخش از اطلاعات ارائه‌شده^۳، می‌تواند نمونه‌هایی از سوگیری شناختی باشد. برای کاهش تأثیر سوگیری‌های شناختی بر تصمیم‌گیری در حقوق اداری انگلستان، تصمیم‌گیرندگان به استماع فعال، شفافیت، ارائه دلیل، مشاوره با نهادها یا کارشناسان مستقل و آموزش‌های لازم تشویق می‌شوند.

۳-۴. نظرات از پیش تعیین‌شده^۴، پیش‌داوری^۵ و تمایل قبلی^۶

این ایده که یک مقام اداری باید به دلیل اعتقاد راسخ به سیاست‌های سازمانی رد صلاحیت شود، در انگلستان به شدت مورد تأکید واقع شده است. گزارش معروف کمیته سانکی در سال ۱۹۳۲^۷ به این نتیجه رسید که واضح است سوگیری ناشی از اعتقاد قوی و صادقانه به سیاست عمومی ممکن است به‌عنوان یک عامل سلب صلاحیت حتی جدی‌تر از منافع مالی عمل کند.^۸

نظرات از پیش تعیین‌شده، پیش‌داوری‌ها یا اعلام تمایلات قبلی می‌توانند منجر به تصمیماتی شود که مبتنی بر بررسی متوازن همه شواهد و مطابق با قانون نباشد یا به‌جای بی‌طرفانه و عینی بودن، تحت تأثیر دیدگاه‌های شخصی بوده، منجر به تصمیماتی شوند که غیرمنصفانه، ناعادلانه یا غیرقانونی هستند. در همه موارد پیش‌گفته، تصمیم‌گیرنده با ذهن بسته به تصمیم نزدیک می‌شود و نمی‌خواهد صادقانه نظرش را تغییر دهد.

۱. علی محمد فلاح‌زاده، همان، ص ۲۵۵.

2. Confirmation Bias.

3. Anchoring Bias.

4. Preconceived Opinions.

5. Prejudgments.

6. Predispositions.

7. Committee on Ministers' Powers, Report, British Parliament, Cmd. 4060 (1932).

8. Robert N Covington, op.cit. at 720.

۴. معیار جانبداری^۱

۴-۱. انواع معیارها

در نظام حقوقی انگلستان، برای تعیین اینکه آیا تصمیم گیرنده بی طرف و عاری از هرگونه جانبداری بوده یا نه، استانداردهای متفاوتی اعمال می شود:

۴-۱-۱. معیار جانبداری واقعی^۲

این معیار مستلزم شواهدی از انگیزه یا تعصب واقعی نادرست از سوی تصمیم گیرنده است. به عبارت دیگر باید شواهدی وجود داشته باشد مبنی بر اینکه تصمیم گیرنده در فرآیند تصمیم گیری خود واقعاً تحت تأثیر انگیزه یا پیش داوری نادرستی قرار گرفته است. در جانبداری واقعی دادگاه به این نتیجه می رسد که مقام اداری در واقع از استاندارد بی طرفی که در آن موقعیت لازم بوده، کوتاهی کرده است. با این حال محدود کردن قاعده منع جانبداری به مواردی از سوگیری واقعی رضایت بخش نیست. چرا که هدف اجتماعی این بخش از قواعد عدالت طبیعی، ظهور عدالت است. صرف بررسی جانبداری واقعی همیشه تضمین نمی کند که تصمیمات بی طرف بوده اند. چرا که بررسی وضعیت ذهنی یک فرد ذاتاً دشوار است. علاوه بر این، چارچوب های حقوقی موجود، اجازه بررسی وضعیت ذهنی مقامات عمومی را نمی دهد. لذا از آنجا که بایستی اطمینان حاصل شود موارد کمتری از سوگیری در بازنگری توسط دادگاه ها از قلم می افتد، معیار جانبداری واقعی که با خط - مشی های حقوقی چندان سازگار نبوده و دارای دشواری های عملی است، برای جلوگیری از همه موارد سوگیری در واقع کافی نیست.^۳

1. Tests for Bias.

2. Actual Bias Test.

3. George Niven, "One Rule to Rule Them All: A Unitary Standard of Bias in Judicial Review", Uota LawTD 22, Dissertation Submitted for the Degree of LL.B. (Hons), University of Otago, (2016), P. 2.

۲-۱-۴. معیار جانبداری فرضی^۱

این معیار در مواردی اعمال می‌شود که شواهدی در پرونده وجود دارد که می‌تواند یک فرض سوگیری ایجاد کند. البته این فرض را می‌توان با دلایل خلاف آن رد کرد. به عنوان مثال در موارد منافع مادی، همواره یک فرض انکارناپذیر سوگیری وجود دارد. در واقع رفتار تصمیم‌گیرنده، تصور سوگیری در فرآیند تصمیم‌گیری ایجاد می‌کند. صرف‌نظر از اینکه خود وی از هرگونه سوگیری احتمالی آگاه است یا خیر. قاعده جانبداری فرضی در اواسط قرن نوزدهم برای رد صلاحیت قضاتی مطرح شد که نفع مالی در تصمیماتشان داشتند.

در پرونده دایمس، لرد صدر اعظم به دلیل داشتن سهام چند هزار پوندی در شرکتی که یکی از طرفین تصمیم بود، سلب صلاحیت شد. در این پرونده، مجلس اعیان اعلام داشت علی‌رغم اینکه هیچ‌کس نمی‌تواند تصور کند که این منافع بر تصمیم قاضی تأثیر گذارده است، اما سلب صلاحیت باید انجام شود.

پرونده انگلیسی دیگری مربوط به سال ۱۸۶۶ نشان می‌دهد که قاعده جانبداری فرضی فقط بر وجود منافع مالی تأکید دارد. در این پرونده قاضی اعلام داشت: «هرگونه منفعت مالی مستقیم، هر چند کوچک یک قاضی را سلب صلاحیت می‌کند».^۲ در پرونده دیگری در سال ۱۸۷۷ قاضی تصریح کرد: «قانون میزان منفعتی را که یک قاضی دارد، اندازه‌گیری نمی‌کند. او سلب صلاحیت می‌شود، هرچقدر هم که این منفعت کوچک باشد».^۳ البته اینطور نیست که هرگونه منفعت مالی منجر به اعمال قاعده شود بلکه منفعت همچنین باید مستقیم باشد.

۳-۱-۴. معیار جانبداری ظاهری^۴

این معیار در مواردی اعمال می‌شود که بروز، نمود و ظهور نادرستی از سوگیری وجود داشته باشد، حتی اگر هیچ‌انگیزه یا سوگیری واقعی نادرستی وجود نداشته باشد. دادگاه

1. Presumptive Bias Test.

2. R v. Rand (1865-66) LR 1 QB 230.

3. Serjeant v. Dale (1877) 2 QBD 558 (DC) at 567.

4. Apparent Bias Test.

پرونده ساسکس در راستای اعمال قاعده منع جانبداری تأکید کرد که «هیچ کاری نباید انجام شود که حتی این ظن را ایجاد کند که در اجرای عدالت دخالت نادرست صورت گرفته است». جانبداری ظاهری در مقایسه با جانبداری واقعی و فرضی این منطق را بیشتر منعکس کرده و بر انواع مختلف فرآیندهای تصمیم‌گیری قابل تطبیق است.

در رابطه با نحوه اعمال قاعده جانبداری ظاهری در انگلستان، دو عامل وجود دارد که منجر به تفاوت رویکردها می‌شود. یکی دیدگاهی که از آن دیدگاه^۱، جانبداری ارزیابی می‌شود و دیگری آستانه^۲ رد صلاحیت که به منشأ و میزان جانبداری ادعا شده برمی‌گردد. مثلاً در یک پرونده با طرح این پرسش که «آیا حقایق و امور موضوعی که توسط دادگاه مورد بررسی قرار می‌گیرد، احتمال واقعی جانبداری^۳ را مطرح می‌سازد یا خیر؟»، تأکید زیادی بر دیدگاه و نظر دادگاه وجود دارد و در پرونده دیگری ضمن بررسی این موضوع که «آیا حقایق پرونده در ذهن یک انسان متعارف این ظن معقول را ایجاد می‌کند که تصمیم‌گیرنده جانبدار بوده است یا خیر؟»، احتمال معقول جانبداری^۴ از دیدگاه عینی (دیدگاه یک انسان عادی و معقول) اعمال می‌شود که لزوماً از پیچیدگی‌های قانون یا رویه حقوقی آگاه نیست.

در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، دادگاه‌های انگلیس تصویر ثابتی از معیار جانبداری ظاهری ارائه نکردند. در پرونده بارنزلی^۵، دادگاه معتقد بود که احتمال واقعی جانبداری مستلزم بررسی این موضوع نیست که «چه تأثیری ممکن است در ذهن عموم باقی بماند». بنابراین، دادگاه با آگاهی از شرایط پرونده، دیدگاه مربوطه را «دیدگاه دادگاه» در نظر گرفت. با این حال در پرونده مطروحه علیه لانون^۶، قضات صراحتاً استدلال مندرج در پرونده بارنزلی را به نفع «دیدگاه عینی» رد کردند. آنها معتقد بودند حکم مندرج در پرونده بارنزلی این اصل را که قرائن و شواهد باید حاکی از اجرای عدالت باشد، تنزل داده است. اعتماد

1. Perspective.

2. Threshold.

3. Real Likelihood of Bias.

4. Reasonable Suspicion of Bias.

5. R v. Barnsley Licensing Justices, ex parte Barnsley [1960] 2 QB 167 (C.A.).

6. Metropolitan Properties Co (FGC) Ltd v. Lannon [1969] 1 QB 577 (CA).

عمومی به اجرای عدالت با معیاری که شامل "واکنش افراد معقول عادی مردم" باشد، به جای نتیجه گیری یک قاضی، بهتر حفظ می شود.

متعاقباً ناهماهنگی به دنبال این تصمیمات متناقض، منجر به تلاش مجلس اعیان برای ارائه شفافیت در نحوه اعمال قاعده جانبداری شد. در سال ۱۹۹۳ مجدداً در پرونده گووف، معیار "احتمال واقعی" اعمال گردید به این معنا که دادگاه با احراز شرایط مربوطه، باید از خود بپرسد که آیا با توجه به آن شرایط، خطر واقعی جانبداری وجود دارد. اما در سال ۲۰۰۱ در پرونده پورتر، رویکرد انگلیسی به نفع معیار "احتمال معقول" اصلاح شد، به این معنی که آیا ناظر بیرونی منصف و آگاه^۱ با در نظر گرفتن حقایق به این نتیجه می رسد که احتمال و ظن معقول جانبداری وجود دارد. این امر رویه قضایی انگلستان را به موقعیت خود در پرونده لانون بازگرداند.

۲-۴. تحلیل آشفتگی معیار جانبداری

در انگلستان، در طول سال ها هر یک از معیارهای فوق الذکر به طور جداگانه اعمال شده و ممکن است بسته به نوع جانبداری ادعا شده، استانداردهای اثباتی متفاوتی را به همراه داشته باشند. برای مثال تحت معیار جانبداری واقعی، باید شواهدی مبنی بر جانبداری بالفعل از سوی تصمیم گیرنده وجود داشته باشد. تحت معیار جانبداری فرضی، باید شواهدی وجود داشته باشد که یک فرض سوگیری ایجاد کند که بتوان آن را با شواهدی بر خلاف آن رد کرد و تحت معیار جانبداری ظاهری، باید شواهدی وجود داشته باشد که ظاهر و نمودی نادرست مبنی بر خطر واقعی یا احتمال معقول سوگیری ایجاد کند.

در بررسی رویه قضایی کامن لا، به نظر می رسد رویکرد فعلی نظام حقوقی انگلستان به قاعده منع جانبداری پیچیده و پراکنده است و با استانداردهای مختلف اعمال می شود. این پیچیدگی و ناهماهنگی می تواند منجر به سردرگمی و عدم اطمینان شده و اثربخشی این قاعده را در ترویج بی طرفی و یکپارچگی تصمیمات تضعیف کند.

1. Fair-minded and Informed Observer.

بعضی حقوقدانان معتقدند برای رفع این مشکل، یک استاندارد یکپارچه از معیار جانبداری لازم است که به‌طور مداوم در تمام زمینه‌های قانونی که قاعده منع جانبداری اعمال می‌شود، به کار رود. استاندارد پیشنهادی می‌تواند بر اساس مفهوم انعطاف‌پذیر «احتمال معقول جانبداری» باشد که در حال حاضر در برخی از نظام‌های حقوقی دیگر مانند استرالیا نیز استفاده می‌شود. بر اساس این استاندارد، اگر ناظر منصف و آگاه با علم به تمام شرایط مربوطه، به‌طور معقول متوجه شود که تصمیم‌گیرنده، ذهنی بی‌طرف و باز برای حل موضوعی خاص نداشته است وی جانبدار تلقی می‌شود.

در واقع معیار "احتمال واقعی جانبداری" که برداشت یک عضو معقول و متعارف عموم مردم را در نظر نمی‌گیرد، برای اطمینان از اجرای عدالت ناکافی است. در جایی که دادگاه می‌تواند بیان کند که یک ناظر منصف بیرونی مسئله پیش‌آمده را سوگیری محسوب نمی‌کند، این بیانیه بسیار مطمئن‌تر از وضعیتی است که دادگاه اعلام می‌دارد یک قاضی خاص مسئله مذکور را سوگیری نمی‌داند.

از طرفی یافته‌های جانبداری ظاهری از دیدگاه عینی، کمتر به تصمیم‌گیرنده انتقاد می‌کند. چرا که اثبات آن لزوماً مستلزم این نیست که دادگاه احتمال دهد تصمیم‌گیرنده واقعاً تحت تأثیر سوگیری قرار گرفته است. این امر اجازه می‌دهد تا بدون انتقاد ناعادلانه از تصمیم‌گیرنده‌ای که واقعاً جانبدار نبوده است، نمود و ظهور عدالت با سلب صلاحیت به‌دست آید.

همچنین یافتن خطر، احتمال یا امکان واقعی جانبداری خود به اعتماد عمومی در اجرای عدالت آسیب می‌رساند، زیرا دادگاه در واقع با طرف مربوطه موافقت می‌کند که در مسئله پیش‌رو امکان واقعی سوگیری وجود داشته است. این موضوع، هدف حفظ اعتماد عمومی که معیار جانبداری ظاهری به دنبال آن است را تضعیف می‌کند.

بنابراین به نظر می‌رسد تحت رویکرد ظن و احتمال معقول جانبداری، می‌توان بیشتر به هدف «عدالت به‌طور آشکار و بدون شک در اجرا» نزدیک شد. به قولی، یکپارچگی و

اقتدار اخلاقی یک سیستم حقوقی به عواملی بستگی دارد که ناظر آگاه معقول را متقاعد می‌کند که این سیستم در عمل منصفانه است.^۱

این استاندارد واحد جانبداری چندین مزیت دارد. اولاً اعمال این قاعده را ساده کرده و سردرگمی و عدم اطمینان را کاهش می‌دهد. ثانیاً یکپارچگی و یکنواختی در اعمال قاعده را ترویج می‌کند که بی‌طرفی فرآیندهای تصمیم‌گیری را افزایش خواهد داد. ثالثاً وضوح و پیش‌بینی‌پذیری بیشتری را برای ذینفعان فراهم می‌کند، به گونه‌ای که می‌توانند بر معیاری ثابت از جانبداری در تمام زمینه‌های قانونی تکیه کنند. دغدغه اصلی در اعمال قاعده منع جانبداری برای همه تصمیم‌گیرندگان بروز، نمود و ظهور عدالت است. بکارگیری یک رویکرد یکپارچه تلاشی است برای بیان بهتر آنچه در مرکز نگرانی قرار دارد.^۲

۵. الزامات و استثنائات قاعده منع جانبداری

۵-۱. الزامات قاعده

به گفته توماس هابز، «به همان دلیل که هیچ‌کس به هیچ‌وجه نباید به عنوان داوری که ظاهراً از پیروزی یکی از طرفین سود یا افتخار یا لذت بیشتری کسب می‌کند، پذیرفته شود، زیرا او رشوه گرفته است (هرچند رشوه‌ای غیرقابل اجتناب)، به همان دلیل هیچ انسانی را نیز نمی‌توان مجبور کرد که به چنین شخصی اعتماد کند».^۳

در حقوق اداری انگلستان، قاعده منع جانبداری تصمیم‌گیرندگان را ملزم می‌کند که بی‌طرف باشند و از موقعیت‌هایی که در آن درک معقول جانبداری وجود دارد، اجتناب کنند. برای مدیریت موقعیت‌هایی که با ظن جانبداری روبرو هستند، اقدامات و الزامات متعددی در دسترس است. از جمله اینکه در برخی موارد ممکن است لازم باشد مقامات اداری در بدو ورود به خدمت عمومی اطلاعاتی را در مورد پیشینه یا شرایط شخصی خود

1. Anderson. J., *Erris Promotions Ltd v Commissioner of Inland Revenue* (2003) 21 NZTC 18, 214 (CA).

2. George Niven, *op. cit.*, P. 40.

3. Robert N Covington, *Robert N, op.cit.*, at 712

که می‌تواند منجر به نگرانی از جانبداری شود، افشا^۱ کنند. این امر به ذینفعان اجازه می‌دهد تا ارزیابی کنند که آیا با توجه به پیشینه یا شرایط شخصی تصمیم‌گیرنده؛ خطر بالفعل، فرض یا ظن معقول جانبداری وجود دارد که بر اساس آن تصمیم را به چالش بکشند.

همچنین اگر تصمیم‌گیرنده در یک پرونده منفعت شخصی دارد، باید آن نفع را اعلام کرده و از فرآیند تصمیم‌گیری خارج شود. این موضوع تضمین می‌کند که هیچ تعارض منافع واقعی یا ظاهری وجود نداشته و سلامت فرآیند تصمیم‌گیری محفوظ است.

در برخی موارد، ممکن است پرونده اعاده و به تصمیم‌گیرنده دیگری ارجاع شود. این امر در مواردی مناسب است که نقض جدی قاعده وجود نداشته، اما خطر بروز جانبداری در رابطه با یک موضوع خاص وجود دارد. به عنوان مثال اگر تصمیم‌گیرنده قبلاً در رابطه با یک موضوع خاص تصمیم‌گیری کرده باشد، ممکن است خطر جانبداری در رابطه با تصمیمات آینده در مورد آن موضوع وجود داشته باشد. در چنین مواردی لازم است که پرونده به منظور تصمیم‌گیری شخص دیگری به مرجع اصلی بازگردانده می‌شود.

از طرفی قرن‌هاست که حقوق‌دانان انگلیسی به مسئله دادگاه بی‌طرف توجه داشته‌اند. اما با افزایش اهمیت سازمان‌های اداری که اغلب ممکن است به عنوان مرجع قضاوتی در یک فرآیند مشابه عمل کند، این نگرانی نقطه کانونی جدیدی پیدا کرده است. از آنجایی که موضوع جانبداری اداری اغلب زمانی مطرح می‌شود که یک اداره در نقش قضاوت و داوری اقدام می‌کند، جای تعجب نیست که دادگاه‌ها اصول طراحی شده برای رد صلاحیت قضات و هیأت منصفه را برای کناره‌گیری^۲ یا سلب صلاحیت^۳ مقامات اداری به کار می‌گیرند.

سلب صلاحیت از مهمترین الزامات منع جانبداری است. علت وجودی نهاد سلب صلاحیت مقامات اداری، به حداقل رساندن تأثیر عوامل غیرماهوی بر نحوه حل موضوع است و نکته اصلی در اینجا اطمینان از بی‌طرفی تصمیم‌گیرنده نه تنها هنگام تصمیم‌گیری برای خاتمه رسیدگی، بلکه هنگام تعیین حقایق پرونده است. هرگونه ایراد در خصوص

1. Disclosure.

2. Recusal.

3. Disqualification.

صلاحیت تصمیم‌گیرنده در جلسه رسیدگی و استماع به‌ویژه به لحاظ طرح ادعای جانب‌داری، بایستی سریعاً به مقامات مافوق گزارش شده و مورد مذاقه قرار گیرد. مشارکت ذینفع در تصمیمات اداری مانع اخذ تصمیم مقام اداری در مورد خود شده و به نوعی نظارت بر عمل اداری قبل از بازنگری قضایی و در مرحله تصمیم‌گیری است.^۱ در چنین موقعیت‌هایی، از مقام عمومی سلب صلاحیت شده و وی نمی‌تواند شخصاً در خصوص موضوع تصمیمی بگیرد یا در فرآیند تصمیم‌گیری مشارکت داشته باشد و یا از موقعیت خود برای تأثیرگذاری بر یک تصمیم اداری استفاده کند.

امتناع خودکار از رسیدگی یا کنار گذاشتن مقام اداری از روند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری قبل از هر چیز از وجهه، اعتبار، حیثیت و سلامت اداره محافظت می‌کند.^۲ سلب صلاحیت مقام اداری در کنار راه‌حل‌هایی که ابتکار جمع‌آوری مدارک و شواهد توسط مرجع رسیدگی اداری، ارزیابی دلایل جمع‌آوری شده یا امکان ارائه درخواست بازنگری را فراهم می‌کنند، به‌عنوان یکی از مهمترین ضمانت‌ها برای اثبات حقیقت عینی تلقی می‌شود.^۳

مراجع بریتانیایی طرفدار الزام مقام عمومی به کناره‌گیری از تصمیم‌گیری به دلیل ظن جانب‌داری هستند. منافع مالی، رابطه، خصومت شخصی، عقیده از پیش تعیین شده و پیش‌داوری مبانی هستند که غالباً بر رد صلاحیت مقام اداری بر اساس آن‌ها تأکید می‌شود. به طور مشابه، قانون آیین رسیدگی اداری فدرال آمریکا^۴ نیز امکان رد صلاحیت داوطلبانه به جهت جانب‌داری شخصی و تصمیم‌گیری سریع در مورد موضوع توسط خود اداره را فراهم می‌کند.

۱. حسین رضایی، حق بر مشارکت و استماع در تصمیم‌های اداری (حقوق عمومی) (تهران: جنگل، جاودانه، ۱۳۹۶) صص ۵۴-۵۵.

2. Ippolito Piazza, "La pretesa a un'amministrazione imparziale, Note sul conflitto d'interessi nel diritto amministrativo", P.A. Persona e Amministrazione, Ricerche Giuridiche sull'Amministrazione e l'Economia, (2020), P. 68.

3. Zbigniew R Kmiecik, Ibid. at 111.

4. Federal Administrative Procedure Act (APA), (1946).

در نظم حقوقی بریتانیا که بین فرض انکارناپذیر سوگیری که منجر به رد صلاحیت خودکار می‌شود و احتمال واقعی یا معقول سوگیری که باید به‌طور خاص ثابت شود، تمایز قائل می‌شود؛ منافع مالی تصمیم‌گیرنده، تنها شرط مرتبط با فرض سوگیری است. علاوه بر این، کوچکترین سود مالی حتی فقط پرداخت مالیات کافی است. اما تأکید می‌شود که صرف امکان تحصیل منفعت مالی در نتیجه پرونده نه دلیل کافی برای سلب صلاحیت است و نه منفعت غیرمستقیم محسوب می‌شود.^۱

همچنین در بریتانیا عموماً این موضوع به رسمیت شناخته شده است که روابط خانوادگی بین یک مقام رسمی و شخصی که طرف دعوی است یا به نحو دیگری در نتیجه آن منفعت دارد، ممکن است در مورد بی‌طرفی مقام مذکور تردید ایجاد کند. در مواردی که این پیوندها به اندازه کافی نزدیک باشد که سوگیری مقام رسمی را ممکن یا محتمل کند، منجر به محرومیت وی از رسیدگی می‌شود. این مورد در صورتی است که شخص موردنظر همسر، فرزند، والدین و برادر یا خواهر یک مقام رسمی باشد.^۲ اینکه آیا سایر پیوندهای خانوادگی نیز منجر به منع این مقام رسمی از شرکت در رسیدگی می‌شود یا خیر، بستگی به شرایط خاص هر پرونده دارد.^۳ از طرفی اینکه مقام اداری، یکی از اعضای نزدیک خانواده وکیل شخص ذینفع باشد، دلیلی بر سلب صلاحیت وی از شرکت در رسیدگی نیست.^۴

در انگلستان همچنین مانند فرانسه و ایرلند، شرکت یک مقام اداری در مراحل مختلف یک فرایند رسیدگی چندمرحله‌ای ممنوع اعلام شده است. این ممنوعیت به‌ویژه در رابطه با رسیدگی‌های انضباطی مورد تأکید است. به‌عنوان مثال قویاً استدلال می‌شود که اگر مقام

1. Matthew Groves, op.cit. at 485.

2. S.A Smit and others, *Judicial Review of Administrative Action* (London: Sweet & Maxwell, 1995) P. 536.

3. Francis Alexis, "Reasonableness in the Establishing of Bias", *Public Law*, (1979), P, 155.

4. G Hogan, D.G Morgan, *Administrative Law in Ireland* (London: Sweet & Maxwell, 1991) P. 422.

اداری قبلاً گزارشی مبنی بر شروع رسیدگی در مورد موضوع ارائه کرده باشد، نمی تواند در تصمیم گیری شرکت کند.^۱

۲-۵. استثنائات قاعده

قاعده منع جانبداری مطلق نیست. در برخی شرایط ممکن است برای تصمیم گیران مجاز باشد که علی رغم بروز و ظهور جانبداری، در فرایند تصمیم گیری مشارکت داشته باشند. این استثنائات در شرایطی اعمال می شوند که بسته به زمینه پرونده، منافع، روابط شخصی، اعلام نظر و یا مشارکت قبلی تصمیم گیرنده، در تصمیم گیری نهایی نقش و اهمیتی ندارد. در حقوق اداری انگلیس استثنائات حاکم بر قاعده منع جانبداری بیشتر مبتنی بر اصل احترام به صلاحیت^۲ است که دادگاه ها را ملزم می کند برای تصمیمات اتخاذ شده توسط دستگاه های اداری، وزن و اعتبار مناسب قائل شوند. به ویژه در رابطه با مقاماتی که وظایف و اختیارات انحصاری را بر عهده دارند، ممکن است اثرات جانبداری احتمالی مقام ذی صلاح تنها پس از پایان رسیدگی به عنوان بخشی از کنترل تصمیم صادر شده توسط وی، مورد بازنگری قرار گیرد.

۱-۲-۵. ضرورت^۳

شناخته شده ترین مبنا برای امتناع از سلب صلاحیت مقامات مغرض، دکترین ضرورت است. در جایی که هیچ مرجعی وجود ندارد که بتواند یک موضوع معین را حل و فصل کند، در این صورت باید به مقام اداری اجازه داده شود حتی در صورت ظن جانبداری در چارچوب اختیارات خود عمل کند. در واقع مقام اداری، صلاحیت انحصاری برای اعمال اختیار داشته و هیچ جایگزینی برای تصمیم مورد اعتراض وجود ندارد. مراجعی که به طور کامل یا جزئی بر این دکترین تکیه دارند، نهادهای نظامی و امنیتی هستند.^۴

1. Zbigniew R Kmiecik, op.cit. at 119.

2. Principle of Deference.

3. Necessity.

4. Robert N, Covington, op.cit. at 726.

از آنجایی که اساس این نظریه تمایل به داشتن نهادی است که قادر به تعیین تکلیف موضوع اختلافی باشد، بنابراین در جایی که سازمان یا مقام دیگری می‌تواند اقدام کند، این استثناء نباید اعمال شود. به‌طور مشابه در مواردی که رد صلاحیت یک عضو اداره، اشکالی در حد نصاب مقرر برای انجام کار ایجاد نمی‌کند، دلیلی برای اعمال این استثناء وجود ندارد.

۲-۵. اقدامات مقررات‌گذاری^۱، سیاست‌گذاری^۲ و وزارتی^۳

در پاره‌ای موارد، دادگاه‌ها تمایلی به تعرض به اعتبار تصمیمات اتخاذ شده توسط دستگاه‌های اداری ندارند، حتی اگر سوگیری ظاهری از سوی تصمیم‌گیرنده وجود داشته باشد. مثلاً تعلیمات و اصول راهنما در خصوص تفسیر یا اجرای قانون که از سوی مقامات مافوق به مأمورین مادون ارائه می‌شود، فی‌نفسه نباید نقض بی‌طرفی به‌شمار آید. همچنین ادعای جانبداری در خصوص اعلام ملاحظات رییس اداره نسبت به سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اداری موضوعیتی ندارد. از طرفی ممکن است صلاحیت‌های اختیاری اعطایی به مقامات سیاسی-اداری نظیر وزیر، به صورت سیاسی اعمال شود. تصمیمات وزارتی ممکن است تحت نظارت قضایی قرار گیرد، اما دادگاه به‌طور خودکار فرض نمی‌کند که تصمیم‌گیرنده صرفاً به این دلیل که دیدگاه سیاسی خاصی دارد، جانبدار است. چراکه قانوناً کارکرد وزارتی، طرح‌ریزی و اجرای سیاست‌ها و خط‌مشی‌های دولتی است.

برای مثال پرونده فرانکلین^۴، مشکلی را نشان می‌دهد که هنگام تضاد بین یک سیاست اعلام‌شده و یک الزام ضمنی برای اقدام به دور از جانبداری و بر اساس قواعد عدالت طبیعی بروز می‌کند. غیرقابل انکار بود که وزیر در تصویب طرح مورد اعتراض، تصمیمی گرفته که با توجه به اظهارات قبلی او ناگزیر با سوگیری همراه بود. با این حال، مجلس اعیان با این پرسش که آیا این تصمیم با پیروی از رویه‌های صحیح اخذ شده است، در خصوص موضوع تصمیم گرفت. این امر به دادگاه این امکان را داد که به این نتیجه برسد

1. Regulating.

2. Policy-making.

3. Ministerial.

4. Franklin v Minister of Town and Country Planning [1948] AC 97.

که بیانیه قبلی وزارتخانه مبنی بر اینکه پروژه به هر حال به نتیجه می‌رسد، تصمیم را باطل نمی‌کند.

همچنین ممکن است بین مفاهیم "برنامه‌ریزی قبلی" و "تمایل قبلی" تمایز ایجاد شود. برنامه‌ریزی قبلی جایی است که تصمیم‌گیرنده از قبل تصمیم خود را گرفته است. در یکی از پرونده‌های مطروحه در سال ۱۹۹۶ در حوزه قضایی انگلستان و ولز^۱ اعلام شد: «تصمیم یک هیأت، هرچند متشکل از افراد بی‌طرف، اگر با اتخاذ یک سیاست غیر قابل انعطاف یا با تسلیم قطعی در مقابل قضاوت مستقل سازمان، از پیش تعیین شده باشد، معتبر نخواهد بود». از سوی دیگر تمایل یا گرایش قبلی زمانی به وجود می‌آید که عضو یک هیئت تصمیم‌گیرنده ممکن است نظراتی را بیان کرده باشد که برای شخص ذینفع نامطلوب است، اما تصمیم‌گیرنده همچنان آماده گوش دادن به استدلال‌ها باشد. در چنین وضعیتی دادگاه باید ارزیابی کند که آیا با در نظر گرفتن تمام حقایق، یک ناظر منصف و آگاه به این نتیجه می‌رسد که احتمال معقول جانبداری وجود دارد یا خیر؟^۲

۳-۲-۵. چشم‌پوشی^۳

شخص ذینفع می‌تواند آگاهانه و داوطلبانه از حق خود برای اعتراض به جانبداری تصمیم‌گیرنده، صراحتاً یا ضمناً چشم‌پوشی کند. دکترین چشم‌پوشی که به اصحاب دعوا اجازه می‌دهد از اعتراض به نقض قاعده منع جانبداری صرف‌نظر کنند، یک اصل ثابت شده در حوزه‌های قضایی کامن‌لا است.

یکی از دلایل اصلی به رسمیت شناختن دکترین مذکور در چارچوب قاعده منع جانبداری، ارتقای کارآمدی اداری در عین جلوگیری از بی‌عدالتی است. هنگامی که شخص ذینفع از نقض احتمالی قاعده منع جانبداری آگاه می‌شود، اگر احساس کند که تصمیم‌گیرنده اکنون متمایل شده تا به نفع او تصمیم بگیرد، ممکن است بخواهد از حق اعتراض خود صرف‌نظر نماید. این چشم‌پوشی می‌تواند باعث صرفه‌جویی در زمان و منابعی

1. R v. Secretary of State for the Environment, ex p Kirkstall Valley Campaign Ltd, [1996] 3 All ER 304, 321.

2. Peter Leyland, Gordon Anthony, op.cit. at 424.

3. Waiver.

شود که در غیر این صورت صرف بررسی مجدد یا تجدید جلسه رسیدگی می‌شود. علاوه بر این می‌تواند اصحاب دعوا را از این تصور که تصمیم‌گیری در مورد اختلافات آنها آلوده به سوگیری است، دور کرده و اعتماد عمومی به قانون را حفظ نماید.

با این حال برخی از حقوقدانان علیه کاربرد این دکترین صحبت کرده و استدلال می‌کنند که شخص ذینفع نمی‌تواند به‌طور یک‌جانبه از سوگیری ظاهری یک تصمیم‌گیرنده چشم‌پوشی کند. زیرا اصل لزوم ظهور و نمود بی‌طرفی نه تنها به شخص ذینفع بلکه به عموم مردم و نظام حقوقی که قاضی نیز عضوی از آن است تعلق دارد. به عبارت دیگر، اعتماد عمومی به قانون مستلزم آن است که عدالت اجرا شده و هم دیده شود که اجرا شده است و اشخاص ذینفع نباید این مصلحت عمومی را قربانی مصلحت شخصی خود کنند. در حقوق اداری، بی‌طرفی شرطی می‌باشد که هدف آن دستیابی به نتایجی است که به نفع عمومی و به منظم‌بودن رفتار اداره مربوط می‌شود، بنابراین این الزام را نمی‌توان صرفاً به ذینفع خصوصی که به‌طور غیرمستقیم با اعمال انحصاری حق اعتراض حمایت می‌شود، واگذار کرد.^۱ بنابراین در حالی که ممکن است برخی شرایط وجود داشته باشد که چشم‌پوشی از ایرادات و نواقص در شرایط مذکور مناسب باشد، لکن این موارد باید محدود شده و توسط دادگاه‌ها و حقوقدانان حسب شرایط خاص هر پرونده، مورد بررسی دقیق قرار گیرد.^۲

۴-۲-۵. تصریح قانونی

اصل قانونی‌بودن که یک اصل اساسی حقوق اداری انگلیس است، ایجاب می‌کند که هرگونه محدودیت در حق دادرسی عادلانه به وضوح و بدون ابهام در قانون قید شود. این بدان معنی است که هر مقرره‌ای که به نظر می‌رسد یک پیش‌فرض بی‌طرفی ایجاد می‌کند، باید به صورت محدود تفسیر شود و نمی‌توان برای محافظت از تصمیم‌گیرندگان در برابر ادعاهای جانبداری به نحو موسعی به آن استناد کرد. در عمل، دادگاه‌ها مواد قانونی ناظر

1. Ippolito Piazza, op.cit. at 71.

2. Goudkamp James, "The Rule against Bias and the Doctrine of Waiver", Civil Justice Quarterly, Vol. 26, (2007), PP. 310-327.

بر معافیت از ادعای جانبداری را با دقت زیادی بررسی و تنها در صورتی که واضح و بدون ابهام باشد، آن را تأیید می‌کنند. در صورت وجود شک یا ابهام، دادگاه‌ها این قوانین را به نفع حق دادرسی عادلانه و علیه هرگونه محدودیت احتمالی در اصل بی‌طرفی تفسیر خواهند کرد. در بعضی حوزه‌ها نیز ممکن است قانونگذار علی‌رغم جرم‌انگاری یک موقعیت سوگیری و تعیین مجازات برای آن، همچنان تصمیم متخذه را معتبر بداند.^۱

از مجموع موارد فوق‌الذکر، استنباط می‌شود هنگام بررسی اینکه آیا جانبداری از سوی مقام اداری واقع شده است یا خیر، دادگاه‌ها بعضی عوامل مرتبط را در نظر می‌گیرند از جمله ماهیت و میزان سوگیری، اهمیت تصمیم‌گیری، در دسترس بودن تصمیم‌گیرندگان جایگزین، دلایل تعیین تصمیم‌گیرنده خاص، نظرات طرفین درگیر و نیاز به ثبات و وحدت رویه در تصمیم‌گیری‌های اداری. در همه این شرایط، عامل کلیدی این است که آیا شواهدی مبتنی بر جانبداری واقعی یا انگیزه نادرست از سوی مقام اداری وجود دارد یا خیر. اگر بتوان ثابت کرد که چنین شواهدی وجود ندارد، استثناء اعمال می‌شود و دادگاه به تصمیم نهاد اداری احترام می‌گذارد.

۶. وضعیت حقوقی تصمیم اداری جانبدارانه

۶-۱. ضمانت اجرای نقض قاعده منع جانبداری

در عمل، قاعده منع جانبداری از طریق مکانیسم‌های مختلفی از جمله اقدامات انضباطی، آیین‌های شکایت^۲ و بازنگری قضایی^۳، اعمال و تضمین می‌شود. تصمیم‌گیرندگانی که این قاعده را نقض می‌کنند، ممکن است مشمول اقدامات قانونی و همچنین اقدامات انضباطی توسط نهادها و سازمان‌های متبوع خود شوند. اما راه‌حل اصلی برای جبران نقض قاعده منع جانبداری در حقوق اداری انگلستان، بازنگری قضایی است.

بازنگری قضایی فرآیندی قانونی است که از طریق آن دادگاه می‌تواند تصمیمات مقامات عمومی را بررسی کند تا اطمینان حاصل شود که آنها به‌طور قانونی و منصفانه

۱. علی محمد فلاح‌زاده، همان، ص ۲۷۶.

2. Complaints Procedures.

3. Judicial Review.

عمل کرده‌اند. ابتدای صلاحیت بر نمایندگی، مفاهیمی دیگر نظیر منفعت عمومی و خدمت عمومی را مطرح خواهد کرد. صلاحیت اعطاشده به مقامات عمومی که با اقتدار عمومی و به تعبیری دیگر، امتیازات عمومی همراه است، تنها به استناد ارائه خدمات عمومی و تأمین منافع و مطالبات اجتماعی موجه خواهد بود. تصمیمات و اقدامات مقام اداری که مبتنی بر منافع شخصی یا گروهی و بی توجه به مصالح عمومی است، زیر عنوان سوءاستفاده از حدود اختیارات، قابل لغو و ابطال توسط ناظر قضایی خواهد بود.^۱ تصمیم اداری جانبدارانه نیز هم به لحاظ نقض حقوق فردی و هم به لحاظ آسیب به منافع و مصالح عمومی، مشمول نظارت قضایی است. در چنین مواردی دادگاه می‌تواند تصمیم را لغو کند، پرونده را به مرجع ذیربط بازگرداند و دستور دهد تصمیم جدیدی توسط تصمیم‌گیرنده دیگری اتخاذ شود. بازنگری قضایی یک تضمین مهم در برابر اقدامات اداری غیرقانونی یا غیرمنصفانه است و نقش مهمی در حصول اطمینان از اینکه تصمیمات بی-طرفانه اتخاذ می‌شوند ایفا می‌کند.

در انگلستان، دادگاه‌ها ظهور و بروز جانبداری را از جهات نظارت قضایی می‌دانند. چراکه اثبات جانبداری واقعی در عمل مشکل است. ضمن اینکه جانبداری صرفنظر از آگاهانه یا ناآگاهانه بودن آن، بر وضعیت حقوق و منافع شهروند تأثیرگذار است. از طرفی حفظ اعتماد عمومی به فرآیند تصمیم‌گیری، مستلزم این است که هر نوع نمود جانبداری تحت نظارت دادگاه قرار گیرد.

ضمانت اجرای نقض قاعده نیز عدم صلاحیت مقام اداری است که نتیجه آن از بطلان تا قابلیت ابطال تصمیم در نوسان است. انتقادی که بر نظریه قابلیت ابطال در دادگاه‌های انگلستان مطرح شده این است که در چارچوب دکترین خروج از صلاحیت^۲، مفهومی با عنوان تصمیم قابل ابطال وجود ندارد.^۳ چراکه اولاً: اساساً غیرقانونی بودن یک تصمیم

۱. مهدی هداوند، حسین منوری و احسان‌اله آقاهاهی، «تحلیل منفعت عمومی در رویه قضایی دیوان عدالت اداری با قاعده تسلیط با تأکید بر اقدام شهرداری‌ها»، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره پنجم، شماره ۱، (۱۴۰۲)، ص ۲۱۳.

2. Ultra Vires.

۳. مهدی هداوند، «بازنگری قضایی در حقوق اداری انگلستان»، مجله حقوق عمومی و حقوق بشر، سال اول و دوم، شماره‌های ۲ و ۳، (۱۳۸۴ و ۱۳۸۵)، صص ۳۶-۲۷.

قابلیت درجه‌بندی ندارد و ثانیاً: اعلام نظر قضایی دادگاه^۱ مبنی بر قابلیت ابطال تصمیم به لحاظ نقض بی‌طرفی مقام اداری، از نظر ماهیت جبران خسارت شهروند معترض، بی‌فایده و غیرمؤثر تلقی می‌شود. لذا در این رویکرد، نقض قاعده منع جانبداری متضمن مداخله یک شخص فاقد صلاحیت، تجاوز از حدود اختیارات و نتیجتاً بی‌اعتباری تصمیم است.

۲-۶. تمایز بین تصمیمات «باطل»^۲ و «قابل ابطال»^۳

در جهت روشن شدن بیشتر موضوع لازم است به مفاهیم "باطل" و "قابل ابطال" پرداخته شود که در نظام حقوقی حاکم بر تصمیم‌گیری اداری، واجد اهمیت شایانی است.

بطلان مفهومی است که به بی‌اعتباری کامل یک عمل اداری اشاره دارد. این بی‌اعتباری مطلق ناشی از مغایرت واضح و آشکار با قانون است به گونه‌ای که عمل اداری مذکور را مطلقاً باطل و غیرقابل ترمیم می‌کند. به عبارت دیگر عمل اداری که باطل است هیچ اثر حقوقی ندارد گویی هرگز اتخاذ نشده است. تصمیم باطل از ابتدا بی‌اعتبار تلقی می‌شود به این معنی که قانون آن را به رسمیت نمی‌شناسد و نمی‌تواند توسط هیچ یک از طرفین اجرا یا مورد استناد واقع شود. این تصمیم اساساً به وجود نیامده و با مسامحه، عمل اداری نامیده می‌شود، زیرا فاقد یک یا چند رکن از ارکان برساننده عمل اداری است و به عبارت دیگر در نتیجه تخلف آشکار از قواعد آمره یا اشتباه فاحش در موضوع، اساساً به لحاظ حقوقی متولد نشده یا از بدو امر باطل و بی‌اثر بوده است. به علاوه عمل اداری باطل، قابل ترمیم و تصحیح هم نیست، زیرا مرده را نمی‌توان احیا کرد.^۴

مفهوم بطلان مطلق ریشه در دکترین حقوق عمومی خروج از صلاحیت دارد که اختیارات نهادهای عمومی را محدود به اختیاراتی می‌کند که به‌طور صریح یا ضمنی توسط قانون یا سایر مقامات قانونی به آنها اعطا شده است. اگر یک دستگاه اداری از اختیارات

1. Declaration.

2. Void.

3. Voidable.

۴. مهدی هداوند، «درآمدی بر نظریه عمومی ترمیم‌پذیری عمل اداری»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال هجدهم،

شماره ۴۵، (۱۳۹۶)، ص ۲۰۴.

خود فراتر رود یا خارج از صلاحیت خود عمل کند، تصمیم آن از ابتدا باطل تلقی می‌شود، زیرا خارج از اختیارات قانونی آن است.

از سوی دیگر قابلیت ابطال به بطلان نسبی یک عمل اداری اشاره دارد. این بی‌اعتباری نسبی ناشی از فقدان یک یا چند شرط از شرایط صحت است. عمل اداری قابل ابطال یا معیوب، عمل اداری است که تشکیل شده، اما همه شرایط صحت را ندارد بلکه معیوب و ناقص متولد شده است؛ بنابراین مولودی ناقص است اما وجود دارد. عمل اداری معیوب، در صورت مطلوب بودن (موجد حق/اثباتی) ممکن است با اضافه کردن شرایط صحت به آن، ترمیم و با رفع نواقص به عمل اداری صحیح تبدیل شود.^۱

اعلام نظر قضایی دادگاه مبنی بر اینکه یک تصمیم قابل ابطال می‌باشد، به این معنی است که می‌توان آن را لغو و بی‌اعتبار^۲ اعلام کرد. در چنین شرایطی دادگاه به‌طور خودکار تصمیم را لغو نمی‌کند. بلکه ممکن است حسب شرایط خاص هر پرونده، الزاماتی را بر تصمیم‌گیرنده تحمیل کند مانند اینکه وی را ملزم به تجدیدنظر در تصمیم بر اساس یافته‌های دادگاه کند. دادگاه همچنین ممکن است تصمیم‌گیرنده را به انجام برخی اقدامات مانند ارائه غرامت به اشخاص متضرر ملزم کند. هدف این است که اطمینان حاصل شود عدالت اجرا شده و اشخاص متأثر از تصمیمات غیرمنصفانه متضرر نمی‌شوند.

مفهوم بطلان‌پذیری، چارچوبی برای تعیین اینکه آیا یک تصمیم به‌طور منصفانه و معقول اتخاذ شده است، فراهم و زمانی که تصمیمی از این جهت ناقص است، روش‌های جبرانی غیر از بطلان کامل را ارائه می‌کند. بیانیه بسیار واضحی در پرونده دایمس وجود دارد مبنی بر اینکه نقض حق استماع صرفاً یک تصمیم را قابل ابطال می‌کند.

در واقع تمایز بین «باطل» و «قابل ابطال» تمایز بین تصمیماتی است که مطلقاً فاقد اثر قانونی هستند، زیرا فراتر از اختیارات اعطاشده به نهاد تصمیم‌گیر اتخاذ شده‌اند و تصمیماتی می‌باشند که در حیطه اختیارات قانونی اخذ شده‌اند، اما دارای عیوب دیگری هستند.

۱. همان، ص ۲۰۳.

2. Invalid.

در گذشته تصمیمات اتخاذ شده توسط مراجع اداری عموماً لازم‌الاتباع و لازم‌الاجرا تلقی می‌شد، مگر اینکه صراحتاً توسط قانون یا با بازنگری قضایی باطل و بلااثر اعلام می‌گردید. با این حال با پیچیده‌تر شدن دستگاه‌های اداری و گسترده‌تر شدن اختیارات آنها، سؤالاتی در مورد قانونی بودن و اعتبار تصمیمات مذکور مطرح شد. در انگلستان، مفهوم خروج از صلاحیت به عنوان راهی برای محدود کردن اختیارات نهادهای اداری و جلوگیری از اقدام خارج از اختیارات قانونی ظهور کرد. دکترین مذکور مبتنی بر اصول حقوق عمومی بود و تا اواسط قرن بیستم به طور جدی اعمال می‌شد. به تدریج بازنگری - های قضایی باعث انعطاف بیشتر در تفسیر اختیارات اداری گردید و استانداردهای ملایم - تری را برای بازنگری اعمال ادارات عمومی فراهم کرد. با این حال حتی با این رویکرد جدید، همچنان دکترین خروج از صلاحیت یک اصل مهم برای محدود کردن اختیارات اداری و جلوگیری از سوءاستفاده از قدرت باقی ماند. لکن برخلاف مفهوم خروج از صلاحیت و بطلان مطلق که بر محدود کردن قدرت اداری از حیث قانونمداری تمرکز دارد، مفهوم بطلان‌پذیری بر محدود کردن قدرت اداری از حیث رعایت انصاف و عقلانیت تمرکز دارد. این مفهوم به عنوان بخشی از یک روند گسترده‌تر در حقوق اداری به سمت تأکید بیشتر بر عدالت طبیعی و انصاف رویه‌ای ظاهر شد. به این معنی که نهادهای اداری باید در تصمیم‌گیری‌های خود منصفانه و معقول عمل کنند و تصمیماتی که به طور غیرمنصفانه یا غیرمنطقی گرفته می‌شود باید توسط دادگاه مورد بازنگری قرار گیرد.

هر دو مفهوم در طول زمان و با توسعه حقوق اداری تکامل یافته و منعکس‌کننده تغییر نگرش نسبت به مفاهیم قدرت اداری و انصاف هستند. درک ماهیت این مفاهیم و کاربرد آنها در حوزه‌های مختلف حقوق اداری برای تضمین قانونی بودن، رعایت انصاف و عقلانیت تصمیمات اداری ضروری است.^۱

1. J. E Alder, Voidness and Voidability in Administrative Law, Durham e-Theses, Submitted for the Degree of B.C.L. at Durham University, (1971).

۳-۶. رویه قضایی انگلستان

در خصوص وضعیت حقوقی تصمیمات جانبدارانه در نظام حقوقی انگلستان، هیچ پاسخ ساده‌ای برای این پرسش وجود ندارد که آیا نقض قاعده منع جانبداری یک تصمیم را باطل می‌کند یا قابل ابطال. در پرونده "لرد کوتنهام" اعلام شد که عدم صلاحیت مقام اداری به لحاظ وجود منفعت، تصمیم را قابل ابطال می‌نماید و در پرونده "ریج علیه بالدوین" تصریح گردید که تصمیم خارج از حدود اختیارات قانونی، باطل و بی‌ارزش است.^۱

بررسی زمینه‌های مختلف ضروری است. یک تصمیم ممکن است برای برخی مقاصد باطل، اما برای برخی اهداف دیگر قابل ابطال باشد. ممکن است انتقاد شود که این رویکرد معنایی غیرمتعارف را به واژه‌های "بطالان"^۲ و "بطال‌پذیری"^۳ نسبت می‌دهد، اما دادگاه‌های انگلیسی هرگز اجازه نداده‌اند که استبداد کلمات مانع اجرای عدالت شود. دادگاه‌ها غالباً برای محافظت از شهروند، آشکارا مفاهیم باطل و قابل ابطال را دستکاری می‌کنند. بنابراین، حکم محکومیتی که بر خلاف قواعد عدالت طبیعی صادر شده باشد، علی‌رغم وجود شرط عدم بازبینی قضایی^۴ باطل می‌شود اما نقض مشابه به نفع متهم، حکم برائت را صرفاً "قابل ابطال" می‌کند.^۵

در رویه قضایی دادگاه‌های انگلستان، اصول عدالت طبیعی که شامل حق دادرسی عادلانه و حق رسیدگی توسط یک مرجع بی‌طرف است، برای حفظ یکپارچگی و مشروعیت فرآیند تصمیم‌گیری، عنصری اساسی است و اهمیت بیشتری نسبت به ایرادات رسمی که صرفاً قانونی بودن یک تصمیم را تعیین می‌کند دارد. معمولاً در آرای صادره، تصمیمات بر اساس میزان ناعادلانه بودنشان طبقه‌بندی می‌شوند نه بر اساس شدت و میزان نقض‌های رسمی. تصمیماتی که اساساً ناعادلانه هستند مانند تصمیماتی که بر خلاف اصول

۱. علی محمد فلاح‌زاده، همان، صص ۲۷۷ و ۲۷۹.

2. Voidness.

3. Voidability.

4. No Certiorari Clause.

5. Akehurst M. B, "Void or Voidable? Natural Justice and Unnatural Meanings", The Modern Law Review, Vol. 31, No. 1, (1968), P. 151.

ماهوی عدالت طبیعی گرفته می‌شود، صرف‌نظر از وجود یا عدم وجود نقص رسمی، باطل و تصمیماتی که کمتر ناعادلانه هستند مانند تصمیماتی که با نقض موازین آیینی و شکلی اتخاذ می‌شوند، به‌عنوان قابل ابطال طبقه‌بندی شده و بر اساس نظریه «ترمیم‌پذیری عمل اداری» قابلیت اعتراض دارند. این رویکرد با در نظر گرفتن شرایط خاص هر پرونده، به شیوه‌ای انعطاف‌پذیر و مختص به زمینه، تفسیر و اعمال و با توجه به تحولات جدید قانونی و تغییر بافت‌های اجتماعی و فرهنگی، در معرض بازنگری و اصلاح مداوم است.^۱ توجه به این نکته مهم است که تأثیر خاص نقض قاعده منع جانبداری به زمینه، ماهیت و میزان سوگیری و همچنین قوانین و مقررات ذیربط حاکم بر تصمیمات اداری در انگلستان بستگی داشته و مراجع قضایی در ارزیابی میزان تخلف و تعیین عواقب متناسب در هر مورد نقش اساسی دارند.

بر این مبنا می‌توان گفت تصمیمات و اقداماتی که با جانبداری واقعی و آگاهانه مقام اداری همراه بوده و یا ظن و احتمال معقول جانبداری در آن وجود دارد، در چارچوب دکترین خروج از صلاحیت، باطل تلقی می‌گردند. در مواردی که ضمن پیروی از اهداف مقنن و با حفظ حقوق شهروند، در اجرا و پیاده‌سازی تصمیم اداری، منافع و اعتماد عمومی به میزان کافی مدنظر قرار گرفته باشد، در راستای کارآمدی اداری و انعطاف‌پذیری اصلاحی بیشتر، تشخیص وضعیت، تفسیر موقعیت پیش آمده و انتخاب روش مناسب جبران قضایی با دادگاه است.

۷. انتقادات و چالش‌ها

هدف قاعده منع جانبداری حصول اطمینان از این است که تصمیمات به طور منصفانه و عینی و بدون هیچ‌گونه تأثیرگذاری یا سوگیری ناروا اتخاذ می‌شوند. با این حال این قاعده در سال‌های اخیر با انتقاداتی مواجه شده است.

یکی از انتقادات اصلی به قاعده منع جانبداری این است که بار سنگین و بی‌موردی را بر دوش تصمیم‌گیرندگان می‌گذارد، به‌ویژه در زمینه‌های پیچیده اداری که ممکن است

1. Akehurst M. B, Ibid.

اطمینان از بی‌طرفی کامل دشوار باشد. آزمون جانبداری ظاهری نه صرفاً بر تعهد به بی‌طرفی واقعی، بلکه بر تکلیف مقام اداری به ایجاد ظاهر بی‌طرفی نیز دلالت دارد.^۱ یکی دیگر از انتقادات به قاعده منع جانبداری این است که واقعیت‌های عملی تصمیم‌گیری در زمینه‌های خاص اداری را در نظر نمی‌گیرد. به عنوان مثال در مواردی که تصمیم‌گیرندگان متعددی درگیر پرونده هستند، ممکن است کسب اطمینان از بی‌طرفی کامل هر یک از اشخاص دشوار باشد و یا اگر یک تصمیم مستلزم چندین مرحله باشد و تصمیم‌گیرنده نظر خود را در مورد برخی مراحل از قبل تعیین کرده باشد، مشخص نیست که آیا این امر منجر به رد صلاحیت می‌شود یا خیر؟

انتقاد بعدی به قاعده منع جانبداری این است که اهمیت تخصص و تجربه در تصمیم‌گیری را نادیده می‌گیرد. جانبداری ظاهری منجر به قضاوت بیش از حد عملکرد تصمیم‌گیرندگان می‌شود که باید کارآمدتر عمل کنند.^۲

در ارزیابی این انتقادات، اگرچه برخی نگرانی‌های قابل تأمل در مورد سختی قاعده منع جانبداری به خصوص در موضوعات پیچیده، فنی و تخصصی اداری وجود دارد. با این حال واضح است که در مقابل، اصول مهمی از جمله انصاف، شفافیت و پاسخگویی در مدیریت امور عمومی مطرح است. به این ترتیب هرگونه اصلاحات در قاعده منع جانبداری باید به دقت مورد بررسی قرار گرفته و تعادلی بین این نگرانی‌های رقیب ایجاد کند.

یکی از راه‌حل‌های ممکن برای پرداختن به این انتقادات، اتخاذ رویکردی منعطف‌تر برای ارزیابی بی‌طرفی در تصمیم‌گیری‌های اداری است. این رویکرد می‌تواند شامل در نظر گرفتن عواملی مانند ماهیت و میزان هرگونه دخالت یا روابط قبلی بین تصمیم‌گیرندگان و اشخاص ذینفع و همچنین بی‌طرفی کلی فرآیند تصمیم‌گیری به جای تمرکز صرف بر تصمیم‌گیرندگان فردی باشد. همچنین انعطاف‌پذیری بیشتر در ارزیابی وجود خطر واقعی جانبداری در مواردی که تخصص و تجربه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، می‌تواند در تعدیل رویکرد غیرقابل انعطاف به قاعده منع جانبداری در زمینه‌های اداری مؤثر باشد.

1. George Niven, op.cit. at 37.

2. Ibid. at 40.

تمایز بین تصمیمات قضایی و اداری در این خصوص واجد اهمیت می‌باشد. زیرا استانداردهای بی‌طرفی بین این دو نوع تصمیم متفاوت است. به‌طور کلی تصمیمات قضایی توسط قضاات مستقل و بی‌طرفی اتخاذ می‌شود که به حاکمیت قانون و اصول عدالت طبیعی پایبند هستند. این تصمیمات در معرض بررسی دقیق دادگاه‌های بالاتر هستند و این فرض قوی وجود دارد که این تصمیمات منصفانه و بی‌طرفانه اتخاذ می‌شوند. در حالیکه تصمیمات اداری توسط مقامات یا ارگان‌هایی اخذ می‌شود که لزوماً مستقل یا بی‌طرف نیستند، بلکه به عنوان نماینده دولت یا سایر نهادهای عمومی عمل می‌کنند. لذا اگرچه این تصمیمات کماکان باید به‌طور عادلانه و معقول اتخاذ شوند، اما استانداردهای بی‌طرفی در تصمیمات اداری نسبت به تصمیمات قضایی، کمتر سختگیرانه است.

با به رسمیت شناختن این تفاوت، مراجع قضایی و نیز مراجع اختصاصی اداری می‌توانند رویکرد ملایم‌تری را برای ارزیابی بی‌طرفی در تصمیمات اداری اتخاذ کنند. توجه به عواملی مانند ماهیت نهاد تصمیم‌گیرنده، سطح اختیار در تصمیم‌گیری و احتمال تعارض منافع یا سوگیری، به مراجع مذکور کمک می‌کند. ضمن لحاظ مقتضیات خاص اداری، اطمینان حاصل کنند که بی‌طرفی در هر پرونده به‌طور مناسب ارزیابی می‌شود. با درک این موضوع می‌توان به نهادهای اداری اجازه داد کارآمدتر و مؤثرتر عمل کنند و در عین حال با وجود نظارت قضایی بر اعمال اداره، اطمینان حاصل کرد که عادلانه و منطقی عمل می‌کنند. لذا با تقویت استقلال و اقتدار دادگاه‌ها و در عین حال درک اهمیت نهادهای اداری در ارائه خدمات عمومی مؤثر، نظام حقوقی به‌طور کارآمد، مؤثر و منصفانه برای همه اعضای جامعه عمل خواهد کرد.

راه حل ممکن دیگر ارائه شفافیت، وضوح و اصول راهنمای^۱ دقیق‌تر در مورد نحوه اعمال قاعده منع جانبداری در عمل است. آموزش و پشتیبانی بیشتر برای تصمیم‌گیرندگان ضروری است. به‌گونه‌ای که به آن‌ها کمک کند تا درک کنند که چگونه در عمل قاعده منع جانبداری را به‌طور مؤثر اعمال کنند.

1. Guidelines.

نتیجه گیری

قاعده منع جانبداری، محافظ مهمی در برابر سوءاستفاده از قدرت و فساد در فرآیند تصمیم گیری اداری است. این قاعده با حصول اطمینان از اینکه تصمیمات منصفانه و بی طرفانه اتخاذ می شوند، به ارتقای اعتماد و اطمینان عمومی به نهادهای اداری و تصمیمات آنها کمک می کند.

در رویه قضایی انگلستان، دادگاه ها می پذیرند که قاعده منع جانبداری باید به طور انعطاف پذیر و با در نظر گرفتن وضعیت تصمیم گیرنده و روابط یا منافع احتمالی مربوط به آن اعمال شود. اما تأکید کرده اند که اجازه نمی دهند برای محدود کردن دسترسی به حق بی طرفی، تمایزات قدیمی در حقوق مثل تمایز بین تصمیم گیرندگان قضایی و اداری وجود داشته باشد. بنابراین، نقطه عطف تحول این است که زمینه موضوع، امری کلیدی است اما هر کسی که در مورد هر موضوعی تصمیم می گیرد، باید منصفانه این کار را انجام دهد. قاعده منع جانبداری محدود به منافع مادی نیست. بلکه در مورد منافع غیرمادی مانند روابط شخصی، پیش داوری ها، گرایش یا دخالت قبلی در موضوعی که در حال تصمیم گیری است نیز اعمال می شود. همچنین قاعده مذکور مطلق نیست. در برخی موارد ممکن است از طریق اقداماتی مانند سلب صلاحیت یا افشای منافع، احتمال سوگیری از بین برود.

نقض قاعده منع تعصب می تواند پیامدهای جدی و گسترده ای بر نتیجه پرونده، اعتبار و مشروعیت نظام حقوقی و تصور عموم از انصاف و بی طرفی نهاد اداری داشته باشد. مقام قضایی در ارزیابی میزان تخلف و تعیین عواقب مناسب در هر مورد نقش اساسی دارد. نقش دادگاه در این شرایط این است که اطمینان حاصل کند که تصمیمات اداری مطابق با قانون اتخاذ می شود، منصفانه و بی طرفانه است و از حقوق همه طرف های درگیر محافظت می کند. این امر مستلزم ایجاد تعادل بین نگرانی های رقیب مانند کارایی اداری، منافع عمومی، حقوق فردی و تعهد به شفافیت، پاسخگویی و روند عادلانه است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Zohreh Naeimifard

<https://orcid.org/0009-0002-8372-854>

Mahdi Hadavand

<https://orcid.org/0000-0002-7659-8024>

منابع

فارسی

کتاب‌ها

- رضایی، حسین، حق بر مشارکت و استماع در تصمیم‌های اداری (حقوق عمومی) (تهران: جنگل، جاودانه، ۱۳۹۶).
- فلاح‌زاده، علی‌محمد، حقوق اداری تطبیقی؛ عدالت رویه‌ای (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴).
- مشهدی، علی، صلاحیت تخییری، چاپ اول (تهران: معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی ۱۳۹۱).
- هداوند، مهدی، حقوق اداری تطبیقی، جلد دوم (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۶).
- هداوند، مهدی و مشهدی، علی، اصول حقوق اداری، چاپ اول (تهران: خرسندی، ۱۳۸۸).

مقاله‌ها

- دشتی، محمدتقی و دیگران، «تعارض منافع در بخش عمومی: گونه‌ها و انواع مقابله‌های حقوقی (تحلیل فقهی و حقوقی)»، فصلنامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری، سال پنجم، شماره ۱۶، (۱۴۰۲).

- رحمانی، زهره، «مطالعه تطبیقی حق اداره خوب در کد اروپایی رفتار خوب اداری و نظام حقوقی ایران با تأکید بر دو اصل قانونی بودن و تناسب»، فصلنامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری، سال دوم، شماره ۳، (۱۳۹۹).
- هداوند، مهدی، «بازنگری قضایی در حقوق اداری انگلستان»، مجله حقوق عمومی و حقوق بشر، سال اول و دوم، شماره‌های ۲ و ۳، (۱۳۸۴ و ۱۳۸۵).
- هداوند، مهدی، «درآمدی بر نظریه عمومی ترمیم‌پذیری عمل اداری»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال هجدهم، شماره ۴۵، (۱۳۹۶).
- هداوند، مهدی، منوری، حسین و آقاشاهی، احسان‌اله، «تحلیل منفعت عمومی در رویه قضایی دیوان عدالت اداری با قاعده تسلیط با تأکید بر اقدام شهرداری‌ها»، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره پنجم، شماره ۱، (۱۴۰۲).
- هداوند، مهدی، نظارت قضایی: «تحلیل مفهومی تحولات اساسی (طرحی برای توسعه حقوق اداری و ارتقای نظارت قضایی)، فصلنامه حقوق اساسی»، سال هفتم، شماره ۹، (۱۳۸۷).

Referencess

Books

- Blackstone, William, *Commentaries on the Laws of England*, V. 4 (Chicago: University of Chicago Press, 1979).
- Hogan, G., Morgan, D.G, *Administrative Law in Ireland* (London: Sweet & Maxwell, 1991).
- Leyland, Peter, Anthony, Gordon, *Text Book on Administrative Law*, 7th Edition (Oxford University Press, 2013).
- Smith, S.A., Woolf, H., Jowell, J, *Judicial Review of Administrative Action* (London: Sweet & Maxwell, 1995).
- Taylor, Graham D.S, *Judicial Review: A New Zealand Perspective*, 3rd Edition (Wellington: LexisNexis NZ Limited, 2014).

- Wade, William, Forsyth, Christopher F, *Administrative Law*, 11th Edition (Oxford University Press, 2014).

Articles

- Akhtar, Zia, “The Rule against Bias: The Impact of the Judicial Code of Conduct in England and the Need for Impartiality in European Court Rulings”, *Civil Procedure Review*, Vol. 5, No. 3, (2014).
- Alexis, Francis, *Reasonableness in the Establishing of Bias*, Public Law, (1979).
- Covington, Robert N, “Disqualification of Administrative Officials for Bias”, *Vanderbilt Law Review*, Vol. 13, No. 3, (1960).
- Goudkamp, James, “The Rule against Bias and the Doctrine of Waiver”, *Civil Justice Quarterly*, No. 26, (2007).
- Groves, Matthew, “The Rule against Bias”, *Hong Kong Law Journal*, Vol. 39, No. 2, (2009).
- Kmiecik, Zbigniew R, “Disqualification of an Employee of a Public Administration Authority in the European Union Member States”, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny I Socjologiczny*, Rok LXXXV, zeszyt 2, (2023).
- M. B. Akehurst, “Void or Voidable? Natural Justice and Unnatural Meanings”, *The Modern Law Review*, Vol. 31, No. 1, (1968).
- Niven, George, “One Rule to Rule Them All: A Unitary Standard of Bias in Judicial Review”, *Uota LawTD 22*, Dissertation submitted for the degree of LL.B. (Hons), University of Otago (2016).
- Piazza, Ippolito, “La pretesa a un’amministrazione imparziale. Note sul conflitto d’interessi nel diritto amministrativo”, *P.A. Persona e Amministrazione, Ricerche Giuridiche sull’Amministrazione e l’Economia*, (2020).

- Vadekkethil, Aradhana Cherupara et al., “Determining Bias: A Survey of the Law in the United Kingdom”, Law Faculty of the University of Oxford, Oxford Pro Bono Publico (OPBP), (2020).

Thesis

- Alder, J. E, Voidness and Voidability in Administrative Law, Durham e-Theses, Durham University, (1971).

Cases

- Anderson. J., Erris Promotions Ltd v. Commissioner of Inland Revenue, (2003), 21 NZTC 18, 214 (CA).
- Dimes v. Grand Junction Canal Proprietors (1852) 3(H). L.C.759.
- Franklin v. Minister of Town and Country Planning [1948] AC 97.
- Metropolitan Properties Co (FGC) Ltd v. Lannon [1969] 1 QB 577 (CA).
- Porter v. Magill [2001] UKHL 67, [2002] 2 AC 357.
- Re Medicaments and related Classes of Goods (No.2) [2001] 1 W.L.R. 700;
- R v Barnsley Licensing Justices, ex parte Barnsley [1960] 2 QB 167 (CA).
- R v. Gough, (1993) AC 646.
- R v. Rand (1865-66) LR 1 QB 230.
- R v. Secretary of State for the Environment, ex p Kirkstall Valley Campaign Ltd, [1996] 3 All ER 304, 321.
- R v. Sussex Justices, ex parte McCann, (1924) 1 KB 256.

- Serjeant v. Dale (1877) 2 QBD 558 (DC) at 567.

In Persian

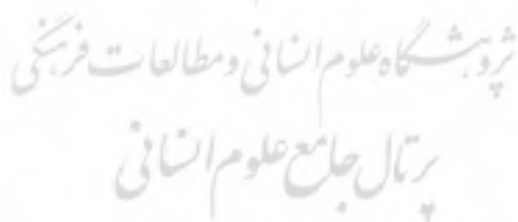
Books

- Rezaei, Hossein, *The Right to Participation and Hearing in Administrative Decisions (Public Law)* (Tehran: Jangal, Javdaneh, 2017). [In Persian]
- Fallahzadeh, Ali Mohammad, *Comparative Administrative Law; Procedural Justice* (Tehran: Shahre Danesh Legal Studies and Research Institute, 2015). [In Persian]
- Mashhadi, Ali, *Discretionary Power*, First Edition (Tehran: Office of Research, Education and Citizenship Rights, 2012). [In Persian]
- Hadavand, Mehdi, *Comparative Administrative Law*, Volume Two (Tehran: SAMT Publications, 2017). [In Persian]
- Hadavand, Mehdi and Mashhadi, Ali, *Principles of Administrative Law*, First Edition (Tehran: Khorsandi, 2009). [In Persian]

Articles

- Dashti, Mohammad Taqi et al., “Conflict of Interest in the Public Sector: Types and Legal Countermeasures (Jurisprudential and Legal Analysis)”, *Quarterly Journal of New Research in Administrative Law*, Year Five, No. 16, (2023). [In Persian]
- Rahmani, Zohreh, “A Comparative Study of the Right to Good Administration in the European Code of Good Administrative Behaviour and the Iranian Legal System with Emphasis on the Principles of Legality and Proportionality”, *Quarterly Journal of New Research in Administrative Law*, Year Two, No. 3, (2020). [In Persian]

- Hadavand, Mehdi, "Judicial Review in English Administrative Law", Journal of Public Law and Human Rights, Years One and Two, Nos. 2 and 3, (2005 and 2006). [In Persian]
- Hadavand, Mehdi, "An Introduction to the General Theory of Remediability of Administrative Acts", Quarterly Journal of Public Law Research, Year Eighteen, No. 45, (2017). [In Persian]
- Hadavand, Mehdi, Monavari, Hossein and Aghashahi, Ehsanollah, "Analysis of Public Interest in the Jurisprudence of the Administrative Justice Court with the Rule of Domination with Emphasis on Municipal Actions", Quarterly Journal of Jurisprudential Studies in Economic Law, Volume Five, No. 1, (2023). [In Persian]
- Hadavand, Mehdi, "Judicial Oversight: Conceptual Analysis of Fundamental Developments (A Proposal for the Development of Administrative Law and Enhancement of Judicial Review)", Quarterly Journal of Constitutional Law, Year Seven, No. 9, (2008). [In Persian]

استناد به این مقاله: نعمی فرد، زهره و هداوند، مهدی، «قاعده منع جانبداری در حقوق اداری انگلستان»، پژوهش حقوق عمومی، دوره ۲۷، شماره ۸۷، (۱۴۰۴)، صص ۲۷۵-۳۲۳.

Doi: 10.22054/QJPL.2024.78215.2976

The Quarterly Journal of Public Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License